This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Knihovny Besedy Učitelské číslo II.

O ZAKLÁDANÍ
MĚST V ČECHÁCH
V TŘINÁCTÉM STOLETÍ.

Sepsal

FR. J. ZOUBEK.

Vydala

Beseda Učitelská.

V PRAZE.
Tiskem dra Edvarda Grégra.
1878.

KNIHOVNA

BESEDY UČITELSKÉ.

Číslo II.

O zakládaní měst v Čechách v třináctém století.

od

Fr. J. Zoubka.

V PRAZE.
Nákladem Besedy Učitelské.
1878.

O ZAKLÁDANÍ

MĚST V ČECHÁCH

V TŘINÁCTÉM STOLETÍ.

Sepsal

FR. J. ZOUBEK.

Vydala

Beseda Učitelská.

V PRAZE.
Tiskem dra Edvarda Grégra.
1875.

STANFORD
LIBRARIES

DB207
Z6
1878

Mezi nejdůležitějšími proměnami v dějinách Českých jest zakládaní měst a svobodného stavu městského jakožto podvalí moci panovničí a podpory její proti mocnému panstvu. Dálo pak se zakládaní to po celé třináctě století, zvláště a soustavně za panování Přemysla Otakara II. Sluší každému vzdělanci všude seznámiti se blíže s původem měst, hlavních ohnisk vzdělanosti. Ačkoli tedy nejedna věc, i tragický pád velikého Otakara, zakaluje upomínku na nešťastný den sv. Rufa (27. den měs. srpna) 1278, přece neváhá „Beseda Učitelská“ příčinou šestistyletého připomínání úmrtí Přemysla Otakara II. podati přátelům svým poučení o věci za panování toho krále nejpřednější. Radostněji jest ovšem vzpomínati na slavné a šťastné panování Karla IV., „otce vlasti“, jehož úmrtí dnešního dne před pěti sty lety rozplakalo vděčný národ. I na tento den slíbila „Beseda Učitelská“ dáti příznivcům svým slušnou památku. Že pak i sepsání o městech i o umění za Karla IV. v delší samostatnou rozpravu vzrostlo, vychází nyní ono o sobě na světlo, toto pak na příští rok jest odloženo, aby hojněji obrazy mohlo býti ozdobeno. Dle možnosti stane se opatření, aby prémie ta pro příští rok určená za delších dnů spatřila

božího světla, nežli jsou dny dobíhajícího nyní roku. Tím pak již napřed můžeme přátele své ujistiti, že z vylíčení páně Baumova lahodné budou míti poučení a potěšení.

Že tento spisek o městech teprvé na sklonku roku vychází, stalo se tím, že skladateli pro jiné práce neodkladné nezbylo leda několik dnů listopadových, aby něco materialu dávno již sebraného v jakýs takýs celek svedl a srovnal. Milerád svým časem opraví (n. p. u Tachlovic vynechej Tacholfa — † 873 —) a doplní, čeho kde třeba, až dojde na širší vypsání věci té důležité.

NA SMÍCHOVĚ, 29. dne měs. listopadu 1878.

Fr. J. Z.

Slovútnému panu

MUDr. VÁCLAVU SMETANOVI

vésováno

přátelskou upomínkou.

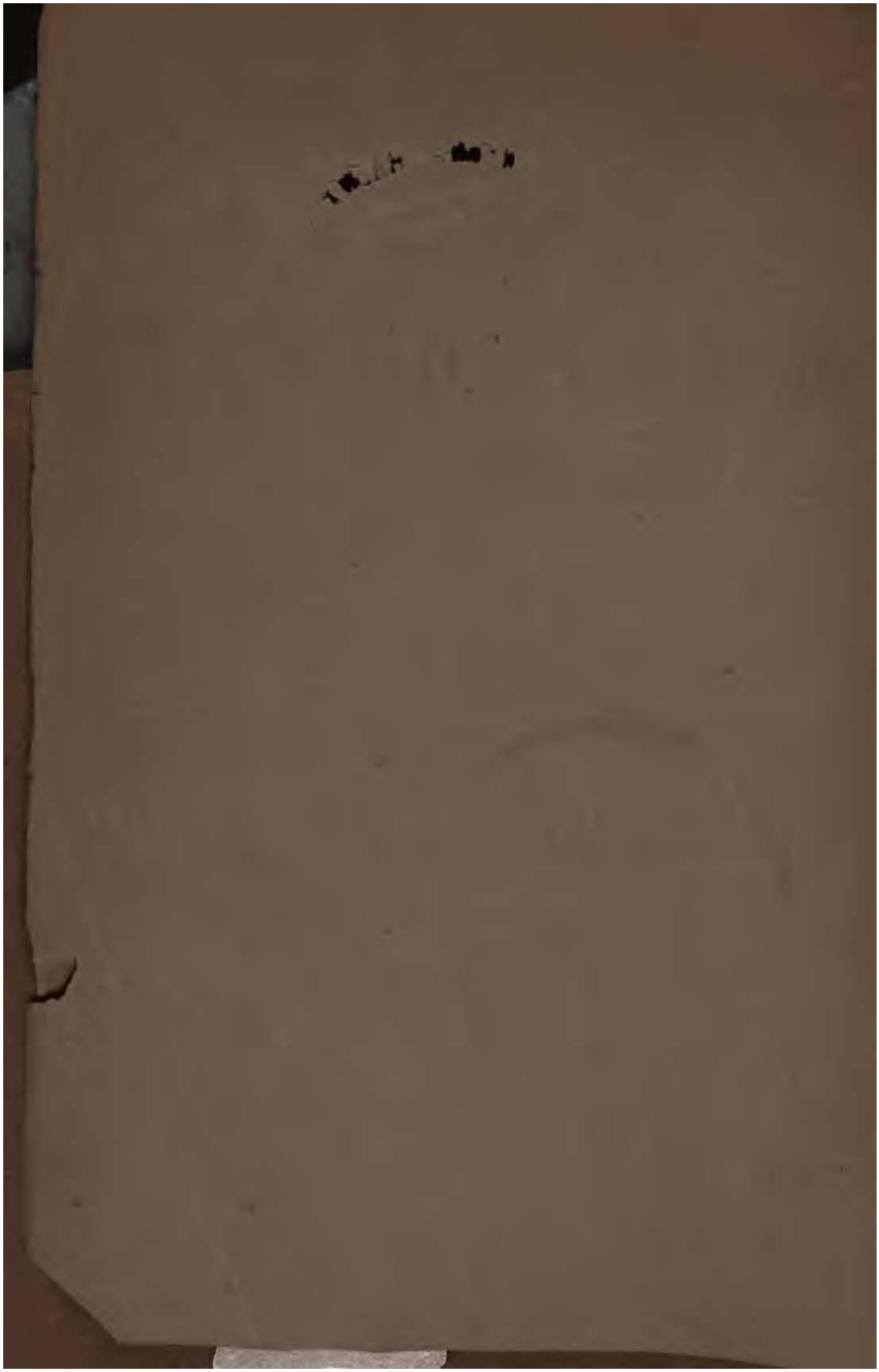

I.

O sídlech a živnostech v Čechách za řádu slovanských.

Obcí samosprávných, *městy* zvaných, před r. 1200 v Čechách nebylo. Plemena slovanská, přesídlivše s rody svými v pátém století z Charvat čili nynější Haliče do naší vlasti, zakládali v ní *hrady* a *dědiny*.

Nejstarší letopisec ruský, Nestor (v 1116), jenom jednou užil slova *město* (k l. 947), klada všude jinde *hrad* (*gradu*, *gorodu*), jimž místo ohrazené naznačuje. I české slovo *hrad*, znamenajíc později pevné sídlo panské, původně širší mívalo význam. Nejstarší naš letopisec, Kosmas (v 1125), píše latině pojem *hrad* vykládá slovy: urbs, civitas, oppidum, castrum, jak kdy se namane. [illegible] v legendě staroslovanské [illegible] *gradu* [illegible] *gradu*. Kosmov [illegible] oppidum [illegible] Nejnižší [illegible] *městy* [illegible]

[illegible]

[illegible]

polohy a rozlohy záležely větší hrady z vlastního čili vnitřního hradu a z předhradí čili podhradí, jak hradiště některá posud ukazují. Na straně přístupnější a při hlavním vchodu bývala ohrada čili násyp nejmohutnější, vchod pak míval nasypané předbraní; Praha měla nad to svůj Strahov jako ruský Černihov staroslavný před branou vnějšího („okolního") hradu svou Střežeň. Násypy čili valy, jak posud lze spatřiti, bývaly tytýž velmi vysoké, z venčí příkré, u vnitř aspoň místy schůdné. Vnitřní hrad míval zvláštní, a to vyšší ohražení — na Budči (n. p.) vnější val 18', vnitřní 30' výšky.[2]) Kolem náspů byl příkop hluboký, do náspů pak zaraženy byly koly a sruby. Na místě nejpřednějším u samé hradby stával nízký palác čili dvůr dřevěný pro knížete nebo úředníky knížecí.

Na hrady krajské čili *župní* scházívali se krajané čili obyvatelé župy k obětem, soudům a k obraně, hajíce v čas války hradů, jež v čas míru byli stavěli a opravovali. *Předhradí* bývala v čas války útočištěm starcům, ženám a dětem, dobytku i skotu; *podhradí*, jako agory čili tržiště a shromaždiště pod hrady Homérskými, v čas míru bývala sídlem řemeslníků a služebníků. Že pak v hradě i na ohradě všecko bylo ze dřeva, bývalo nejpřednějším úsilím dobyvatelů, aby hrad házeným ohněm zapálili a zničili do povalu. Normané, přivazujíce ptákům hořící látky, vypalovali hrady, Olga pak l. 946 Dřevanům dvory v Iskorštěni holuby a vrabci zapálila, ano i l. 1421 Mišňané zapalovali prý Žatec holuby a vrabci, jimž sirné svičky byli přivázali — ale Žatečtí byli opatrní.[3]) Snad i jinde i u nás také toho spůsobu někdy bylo užíváno.

Na pohanských obětištích vystaveny byly kostelíky křesťanské z kamene, jež posud přestavené spatřujeme na Levém Hradci (nejstarší kostel v Čechách), na Budči, na Libošině, na Tetině a j.

Pokročilejším potřebám nevyhovovali hradové takoví: byvše tedy opuštěni, zpustli. Za Kosmy byl Krokův Krakov stromy porostlý, Levý Hradec l. 1132 osetý byl obilím, jako nyní a j.[4]) Hrad Pražský nebyl opuštěn, než dle umění časového stále byl opravován a upravován.

Když kázal Boleslav I. (936—967) vystavěti si hrad (Starou Boleslav) „se zdí tlustou a vysokou dílem římským (opere romano)",

[2]) A. Baum v Památkách, X.
[3]) Nestor 43. 254.
[4]) Vypsání hradišť najdeš ve Vocelovu Pravěku země České 388 sld. a v Památkách archaeologických.

sotva on nebo Boleslav II. (967–999), jenž dvanáct kostelů v městě založil, zapomněl na Prahu, o níž dí Kosmas, že Břetislav I (okolo r. 1050) zdi hradu toho kolem dokola [illegible] care) dal. Před Boleslavem I. sotva měla Praha ohradu silnou. Soběslav I., neunavný zakladatel, opravovatel a opevňovatel hradů (od něho Přimda, Tachov a.j. pocházejí), i Hlubočepy Prahu chrání po způsobu hradů vlašských (more Italorum civitatum) chrání.[1]

Stavitelský způsob „římský, italský“ čili [illegible] Čechům nepovědom. Příznivý obchod i přímá [illegible] zvláště Prahu s východem, jihem i západem [illegible] v Čechách bezy [illegible]

[illegible]

[illegible]

[

plátna místo peněz užívali.[7]) Avšak o podhradích, řemeslech a obchodech doleji více.

Dědiny slovanské zakládány byly v orných a lučných rovinách pro celý rod, příbuzenstvo čili čeleď. Čeledníci jmění měli společné a společně ho dobývali, jsouce pod správou starosty čili vládyky ze sebe voleného. Proto bývali od sousedů[8]) jménem rodovým množným číslem jmenováni: Stojanovici, Mladenovici a j., jako posud říkáme: Jdu k Svatošům, ku kovářům atd. Když během času rod rozrodil se, a bylo mu nesnadno uživiti se v dědině, nebo z jiných příčin po dobrém nebo po zlém odštěpovali se údové čeledi, zakládajíce čeledi nové a nová sídla. Pro rozdíl od dědin starších čeledi ty jinými jmény byly jmenovány, buď dle povahy tělesné nebo dle zaměstnání, dle polohy místa nebo dle jiných případností. Noví ti rodové, nejsouce smíseni s obyvateli cizími, jinorodými, dobře mohli slouti společným jménem množného čísla, jako: Holohlavy, Poděbrady; Bečvary, Štítary; Borovany, Slatiňany; Všehrdy, Přepychy a j.

Rodové zřízení, jaké bývalo v Čechách před tisícem roků, zachovává se posud mezi některými jižními Slovany. Příkladem toho buďtež Vasojeviči srbští na rozhraní mezi Černou Horou a Tureckem, o nichž jest tato zpráva: Vasojeviči, jichž jest 20.000 duší v 38 sedliskách, dělí se na patero velkých rodů, jenž slovou: Kovačeviči, Mismanoviči, Novakoviči, Dabetiči a Lopočané. Lid

---

[7]) „A v zemi Boj'ma dělají lehké malé šátečky z velmi jemné sítové tkaniny, jež sic k ničemu se nehodí. Cena šátečků těch u nich pořád je stejna: 10 šátečků za kušár (peníz arabský, za nějž tehdáž dostal v Čechách 10 kuřat). Jimi obchody vedou a vespolek spolu vyjednávají. Mnoho jich mají, celé nádoby jimi naplněné, a šátečky ty u nich znamením jsou bohatstva a věcí nejcennější. Za šátečky vyměňují proso, mouku, koně, zlato, stříbro a všecky věci." Světozor 1877, 490. Ačkoli tedy Čechové hned od Vratislava, otce sv. Václava, měli denáry ražené po spůsobu bavorském a saském, přece i v druhé polovici 10. století ještě obyčejem staroslovanským plátna místo peněz užívali. Podobně západní jich sousedé slovanští při Mohanu l. 889 dle listu Arnulfova poplatek biskupu Würzburskému medem nebo *plátny* (palteris) zapravovali, o Slovanech pak na ostrově Raně svědčí Helmold, že „žádných peněz nemají, aniž jich v obchodu užívají; nebo cokoli kdo koupiti chce, *za plátno vyměňuje* ..." Vocel, Pravěk země české 469. I v 12. století v Praze kromě peněz i za plátno zboží bylo kupováno, jak doleji zmíněno bude.

[8]) Sám sobě nikdo jména nedává, ani rod, ani národ; od jiných jména nabývaje. Grimm, Gesch. d. dtsch. Spr. 153.

ten žije v řádu starém patriarchalním. Po dvorech přebývá 40 až 50 duší, mezi nimiž až i osmero manželů, zůstávajíce v nedílnosti, dokud se počet příliš nerozmnoží. Vasojevići mají dosti plodné země, dosti luk, dosti lesů, dosti vody. Osada Polimlje má již čtyry filialní dědiny bez zvláštních jmen. Nejstarší hlavar a starešina jest spolu vojvodou, jehož všecky rody poslouchají. Území kmene toho počítají na pět čtverečných mil. Obchod mají s Arnauty, obilí i dobytka mají dostatek; vůbec nejsou chudobni.[9])

Chudých lidí čili nemajetných v starých Čechách nebylo. Chudý původně *zlého* člověka znamená, zlý pak člověk škodlivý býval z rodu i z dědičného jmění vyvržen, a nemaje stálého bydla, byl chudým i dle významu našeho; avšak těkající tací Kainové nepatřili do české společnosti.

Rodové dědiny slovanské stavěny byly polokruhem vedle hlavního dvoru, tak že průčelí příbytků a stavení hospodářských na spůsob podkovy rozkládala se kolem návsí, nad živým potokem nebo nad stokou vodní; za staveními byly zahrady, štěpnice a pole.[10]) Němci přebývali „oddělení a roztroušení, jak pramen, jak pole, jak háj se líbil."[11]) Dvorec živil toliko *jednoho* zemana svobodného, kolem něho pak bydleli poplatní lidé služební.

Veliký převrat nastal v Čechách během *desátého* století, když za obou Boleslavů podvráceno bylo zřízení rodové, a soustředěna i sesílena byla moc knížecí. Knížata, chtějíce z přehojných statků zemských míti větší užitek, zakládali nové osady, v nichž usazovalo se obyvatelstvo smísené z různých dědin rodových, mající každý vlastní své jmění, společnou pak jenom *obec* čili *občinu*, již nejčastěji pastvou užívali. Takové osady smísené nemohly již míti jména rodová, a byly nazývány buď dle zakladatele nebo dle povahy místa. Tak slují dvory a osady od Boleslava II. l. 993 klášteru Břevnovskému darované: Veleslavín, Ljuboč, Kozín, Na Vraném, Radotín. Povšimnutí hodny jsou osady *Kostelce* zvané, slující tak od kamenných pevností chrámových (ecclesiae incastellatae), do nichž lidé okolní v čas války se svršky svými (jměním

---

[9]) Zpráva ta i celé líčení osazování země České dle plného a důkladného hádání dra. Hermeneg. Jirečka, jež najdeš v Památkách, v Právu slovanském i ve Spisech rozpravných.

[10]) Vocilka Právěk 283.

[11]) Tacitů Germania.

movitým) se utíkali; *Cerkve, Cerekvice* od církví čili chrámů dřevěných jméno mají.[12])

V Čechách jest posud okolo 150 *Újezdů* a *Újezdců*. Tak slul hned v století 11. souhrn pozemků, jehož mezníky slavným objezdem úředníků a sousedů vytčeny byly. Takový byl Újezd před Menším městem Pražským, Újezd sv. Martina v Starém městě Pražském, obsahující v sobě domy, zahrady a j.; Újezd na Desné u Litomyšle pojímal v sobě devět vesnic a j. Obecné to pojmenování úředního objezdu utkvělo potom jako jméno vlastní na přednějším dvorci toho panství nebo hospodářství.

Na statcích kněžských založeny byly Biskupice, Popovice, Opatovice, jiné pak jména mají od svých zakladatelů nebo správců, jako lpí jméno zakladatelů světských na přemnohých vsech: Zderaz od Zderada, Cetoraz od Cetorada, Tachlovice od Tacholfa. Jiná velmi hojná místa slují dle řek, vrchů a j.: Čermná t. červená.[13])

První *Lhotu* v Čechách známe z listiny od l. 1199., jest to Lhota s kostelem, zvaná nyní sv. Jiří blíže Chocně. Lhot takových jest v Čechách 332, na Moravě 82, v Slezích 49. Již z toho čísla jde na jevo, že *Lhoty* zvláštní kolonisační soustavu 12. a 13. století znamenají, a to českou, domácí.

Lhota, lehota (starosl. льgota) lehkost, ulehčení, svobodu (libertas) znamená. A byla *lhota* svobodou, když majitel, chtěje zúrodniti pozemek neúrodný, smluvil se s osazovatelem, aby vymýtil na svůj peníz pastviny a lesy, začež jich měl právo užívati

---

[12]) Před válkami husitskými říkali Čechové chrámům kamenným *kostel*, chrámům dřevěným *církev* (catholica, ecclesia lignea). Hus (Sebr. spisy I. 24), dotýkaje toho, že Čechové shromáždění věřících, ecclesia i slovem *církev* i *kostel* vykládali, píše: Prvý Čech, který jest najprvé vyložil to slovo řecské: ecclesia, zle jest rozuměl tomu slovu; protož zavedl jest hlúpé tiem slovem: kostel neb cierkev, že mnějí, by choť Pána Jezu Krista byl *kostel kamenem*, a *cierkev dřěvem* ustavený.“ Dr. Kalousek v Památkách X, 599 sld. Že církev dřevěnná slula *catholica*, vidíš i z protokolů visitačních od r. 1379: Ve Lhotě Bavorově (L. Bauari) byla církev, již nechtěli osadníci obložiti cihlami nebo vymazati (catolica lignea; ut catolicam circumdarent argilla. 47a, 47b); v Lhotě na Brandýsku vystaven byl před desíti léty místo církve kostel (prius in loco, in quo est dicta ecclesia edificata, fuit Katolica et Peslinus Bohuslai ciuis Pragensis ea disrupta in loco ipso fecit ecclesiam lapideam. 84b.); ve Skřivani sluje toliko kostel dřevěnný (lignea ecclesia 115a.).

[13]) Červeň: město, od něhož Červená Rus, slulo také někdy Čermno; Řeka etiopská Erytra, červená, jest Nestorovi Чермьмьна; Kamenice, Bělá, Slapy t. vodopády; Chlumec, Rozsochatec a j.

do jisté doby svobodně, nedávaje s nich pánu žádného úroku. Teprvé po uplynutí té svobody čili lhoty (asi po 28 letech) měl osadník pánovi platiti úrok nebo mohl pán od osadníka vzíti si vzdělanou půdu za náhradu, při čemž bylo mu zvláště desátý lán, jenž byl svobodný, osazovateli zaplatiti — výkup ten slul *vzdání*. Takovým způsobem veliké kusy země lidem domácím za krátkou dobu byly vzdělány a osazeny, a způsob ten tak byl oblibován, že novému založení osady vůbec lhota říkali (villa novae plantationis, quod vulgariter dicitur lhota). Uhři říkali lhotám liget, Poláci wóla.[14])

Do l. 1200 poseto bylo jádro země české až k samým horám a lesům pomezním (ku hvozdu zemskému) dosti hustě osadami domácími, slovanskými; teprvé po tom roku počalo osazování *německé* na pomezí kolem celé České země a zakládaní *měst* německých vnitř země. Že pak mnozí na ujmu pravdy historické věc tak líčí a vykládají, jako by před početím *svobodného stavu městského* řemesel v Čechách ani nebylo, potřebí jest po živnostech staročeských blíže se ohlednouti. I shledáme, že v Čechách od starodávna bývalo kromě orby i jiných živností dost a dost, nikoli výsadných čili privilegovaných ve prospěch několika a na ujmu jiných, než rodových a dědičných. Dr. Hermeneg. Jireček, po něm pak J. Er. Vocel, již dříve přehledné o tom zprávy a doklady sestavili.

S největší zálibou zabývali se hned první Čechové *rolnictvím*, obravše si za sídla v nové vlasti půdy nejlepší, pšeničné a žitné. Kromě toho hned před rokem 1000 svědčí mnohá stará místní jména, že celí rodové, jako jinde po Slovanech, dělávali jedno řemeslo, od něhož u sousedů dostali i jména: V Žernosecích sekali žernovy, v Kovarech kovali, v Štitarech dělali štíty, z Voděrad vycházeli na práce vodní (raditi = dělati), Peceradští stavěli peci, v Cetoradech razili cety čili šperky, v Črtoryjích ryli do desk črty čili písmo runové, z Pnětluk a Kladorub tloukli, rubali, klučili a mýtili lesy, z Mydlovar mýdlo, ze Sklář sklo, z Dehtar dehet, ze Smolotel prodávali smůlu, Doloplazy dolovali rudy atd.

---

[14]) Němci, nesnadno vyslovujíce slovo *lhota*, lehota, přesmykli je v Elgot Ellgut, jež vykládá Kruse (1819) z kořene *hel, heilig*; Albín Heinrich pak z nordského *Elg*, oheň, tak že Lhota, Elgot onomu místo svaté, tomuto místo bohu ohně posvěcené znamená. Snad z toho ještě někdo vyvede *Ellgut*, a bude zřetelno, jak za času *lhot* dobře zřízena byla doprava po drahách železných! Brandl, Glossarium 132.

Čím více po l. 1000 přibývá listin, tím hojnější jsou i zprávy o živnostech staročeských.

Chmelařství hleděli si staří Čechové mnohem více než nyní. Ne toliko v Chmelištném dvojím u Žatce, než po všech krajích země naší bývaly chmelnice, i v Praze na ostrově (Střeleckém), léta pak 1088 dán byl kanovníkům Vyšehradským desátek ze všeho chmele i ze všeho piva; a jmenují se toho roku *sladovníci* v Praze „na Trávníce" pod Petřínem: Sobík, Šešúr, Častoň.

I *zahradnictví* zdárně bylo pěstováno ne toliko v Praze než i jinde po vlasti, a býval s něho dáván poplatek naturalní, „zahradné"; l. 1115 jmenuje se i umělý *štepař*: Lovata v Uhercích.

O *vinařství* mylné jest domnění, aby v Čechách teprvé Přemyslem Otakarem II. a Karlem IV. bylo zavedeno. Oběma panovníky, zvláště Karlem velice bylo zvelebeno a rozšířeno: avšak jsou již z 11. a 12. století o vinicích a vinařích zprávy velmi hojné. Krásná velká vinice byla u Prahy na Petříně (1146), vinice na Veleslavíně (993), Prosíku (1115), Libošině, v Uhercích, v Letkách nad Vltavou (1159), v Litoměřicích (u hradu, v Zásadě, v Pokraticích), v Žitenicích, v Žichlicích, ve Mlýnci, ve Viné při Labi (1186), v Mostě (1209), v Badrech v Boleslavsku, u Osic v Hradecku (1086), u Bojšic v Kouřimsku. Čeští vinaři u Litoměřic byli: Kocel, Stojan, Ščepan, Daleša, Čečen, Oras, Bačucha; bečvař na Libošině (1086); Letonja.

Chovati *včely* po lesích v brtích i v klátech neb úlech bylo od starodávna veliké potěšení kmenů slovanských, a tak i v Čechách, z nichž jako z Rusi vyvážen byl med a vosk. Mezi *rybáři* po všech řekách připomínají se pstružníci pod Prosíkem, rybáři vyzin v Ohři. I *mlynářství* jest v Čechách české starobylé, jak samo jeho ryzí názvosloví svědčí.

I *hornictví* vlastně tak řečené počátky svými mnohem starší jest nežli osady německé v Čechách. Předkové naši, zastihše v nové vlasti řeky „zlatonosné", „zlatopěské", jilovali čili vypírali z písku zlato, slujíce odtud *jílovci*, sídlo pak jich Jilové, Jiloviště a p. *Rudníci* čili dobyvatelé rudy železné jmenují se l. 1088: Byk, Křižan, Čéča v Knovízi u Buštěhradu, Chvalata v Úhošťanech u Kadaně. L. 1115 jmenuje se „železník" Tetík, léta pak 1186 odváděl Zdata 50 prutů železa klášteru kladrubskému. Z l. 1081 znám jest kotlář Odolen v Praze, a již l. 1052 měla kapitola Boleslavská zlatníka svého Kojatu. U Stříbra nade Mží byly již l. 1183 stříbrné doly, z nichž dostávali Johanité od l. 1188 dva-

nácte hřiven. Pročež připomínají se již l. 1227 soudy horské v Čechách i na Moravě, jichž by nebývalo potřebí, kdyby již dříve hornictví ve zvláštní řád nebylo uvedeno.

Nádobí *hrnčeného* bývalo tolik naděláno, že nadbytek vyvážen býval ze země, a vybíráno s něho clo knížecí, „hrnečné“ — hrnčířství vůbec náleží mezi nejstarší zaměstnání lidské, i slovanské. Mnoho známo jest z 11. století mísníků, číšníků a vůbec *soustružníků*, nádoby dřevěnné dělajících.

Že Čechové obratní byli *stavitelé*, o tom svědčí hojní hradové, nejstarší i pozdější, jež sami stavěli si z povinnosti; o tom svědčí i zpráva arabská od r. 973 o podhradí Pražském, vystaveném z kamene i vápna. Že uměli vozy dělati, koně kovati a čeho bylo potřebí k hospodářství, kdo by pochyboval, i kdyby nebylo o tom psaných svědectví?

Koní chována byla veliká hojnost, a to pod širým nebem, na „kobylých polích“ tak zvaných: tam (n. p.), kde nyní jest hřebčinec kladrubský, bývala hned za starodávna osada Kobylníky. Hovězího dobytka bývalo tolik, že i voli poplatkem říši německé byli odváděni.

Oděv z plátna dělaly doma ženy; kůže vzdělávali řemeslníci: *koželuzi* (1057), v Žatci (1086): Měšica a synové Chotěn, Zev; *jircháři* (v Litoměřicích); *kožišníci* (v Praze: Vít, Krajek) a *ševci* (1052: Všerad), sešivatelé *kunin* (v Boleslavi: Ninoš, Holek, Koluža).

Potravu strojili: *pekaři* (v podhradí Boleslavském 1052: Vrak, Smil, Jaroš, Lovek, Črma; v Praze 1086: Kvasík, Radovan, Palička, Hroznata, Bišek, Nežata, Pivonja, Vratižir, Rak), *kuchaři, slanaři, lahůdkáři.*

Ačkoli zprávy ty o řemeslech tuto v stručný přehled sebrané[15]) čerpány býti mohou toliko ze zmínek nahodilých a z listin

---

[15]) Listiny jsou v Erbenových Regestech; rozpravy o řemeslech v Tomkově Praze I., ve spisech Jirečkových (pozn. 9.) a v Pravěku Vocelově. My položili jsme za základ širší rozpravu dra. Hermeneg. Jirečka „O starobylých řemeslech u nás“ (Spisy rozpravné I, 269 sld.). Povšimnutí hodno, že jmenují se také dvě vesnice *lékařské*, jak jim Otakar I. říkával (villae medicorum), *Lelevo* a *Střelici*. Ono posud neumíme vysvětliti, nechtějíce opakovati domněnky nepodstatné o Lelu a Polelu, ani o litevském slunci; k tomuto pak jest výklad na snadě. Jako jiní národové, myslili i Slované, že nemocný posedlý jest běsnou mocí, jíž kouzly a zaříkáváním lze z něho vyhnati a jej uzdraviti. *Stříle* pocházely od *střelců*, z nichž pozdější zaříkávači *střelce* udělali. Střelici sami povídají o své působnosti: „Chodili střelici, střelice po horách, po krajinách . . .

zvláště kapitulám a klášterům vydaných, potud zachovalých: přece z nich jde na jevo, a to velmi zřetelně, že před r. 1200 a před zakládaním měst německých řemesla později obvyklá všecka v Čechách již byla dělána, a to zručně, důkladně a dokonale, děděna jsouce od syna po dědu, po otci. Bez řemesel takových ani býti nemohl pokročilejší národ.

Avšak osobami svými nesvobodni byli čeští ti řemeslníci. Nemajíce vlastních pozemků, od knížat a jiných pánů, na jichž zboží zůstávali, bývali i s pozemkem nebo bez pozemku i s potomky svými jiným darováni a službami zavazováni. Nad služebný svůj závazek mohli ovšem služební ti lidé (ministeriales) pro jiné a na prodej řemesla svá dělati a movitého jmění nabývati. Tak byl Modlata, kovář podhradí Žateckého povinován čtyřikrát do roka Vyšehradské kapitule odváděti podkovy, když pak nad to, čeho bylo pro hrad třeba, vykonal, mohl i jiným za peníze nebo za jinou náhradu posloužiti, poněkud asi tak, jako „panští" kováři posud nejprvé pro vrchnost, potom pak pro jiné lidi dělají.

Nebývalo jinak ani pod hradem Pražským. Cokoli knížata i zemané dávali kostelům a klášterům, dávali proto, aby za to na duši jich nebo na duše předků, potomků a příbuzných bylo pamatováno — dávali to *za duši* (odtud *záduší*). Lidé služební kostelu darovaní sluli *dušníci* (odtud osady *Dušníky*). Takových dušníků (animatores) v Praze daroval r. 993 Boleslav II. klášteru Břevnovskému třicet „i jich potomstvo s třicíti městišti na rozličné dílny zřízenými". A bylo později v podhradí Pražském více takových darovaní, tak že právě z nich řemeslnictvo Pražské poznáváme.

Přirozeně bývalo nejvíce řemeslníků tam, kde lidé nejvíce na trhy se scházeli, a kde pro řemeslníky stálé bylo zaměstnání. Taková místa byla knížecí, kněžská, panská hospodářství, vsi trhové (villae forenses), předklášteří, zvláště pak hlučnější podhradí. V Praze a v jiných podhradích kromě řemeslníků služebných měli i zemané svobodní příbytky své čili dvory, tu sjížděli se i *hosté* (hospites) čili kupci z ciziny, tu soustředilo se bohatství

Střelici, střelice, kam jdete? My jdeme mozek jísti, krev píti, maso dráti, kosti lámati." Nemocný sám dí: „Letěli tady tři střelici, zastavili se v mé hlavě, v mých uších, v mých ústech; a já je zaklínám . . ." (Erben, Písně a říkadla 1864, 507; ČČM. 1860). Léčili tedy nebo zařikávali Střelici střely.

činící i nesvobodného svobodnějším a podnikavějším, tu vyměňovali lidé zboží i myšlénky, tu byly svazky společenské těsnější, trvalejší a rozmanitější — přirozeným střediskům těm řemesel, obchodu a čilejšího živobytí nescházelo nic než *svoboda*, aby z nich vypučela *města* domorodá. Avšak svobody nepopřáli Přemyslovci lidem domácím; jenom cizinci čili hosté těšili se hned od počátku rozličným svobodám a výsadám, jež byly v Praze semenem potomního zřízení městského. Židé pak od nepaměti, ač byli služebníky komory knížecí, měli v Praze své zvláštní zřízení a svobodu. Ani v podhradí Pražském neměli obyvatelé čeští žádné samosprávy, jsouce ve všem podřízeni úřadu hradu Pražského.

Židé vypravují, že předkové jich dávno před Slovany v Praze se usadili. Vidouce pak Židy v Římě již l. 139 př. Kr., nedivíme se, že brzy i do zemí středoevropských kupecky vycházeli a později tu se i usazovali. K usazování takovému byla velmi příhodna země Česká jakožto přirozené průchodiště národů. Za Markomanů byli mezi kupci (negotiatores), o nichž zmínka se činí, jistě i Židé.[16])

Dvěma zákazy církevními přede vším bohatli Židé v zemích křesťanských i v Čechách. *Křesťanům* zakázáno bylo prodávati otroky, Židé pak byli nejpřednější obchodníci s otroky; *křesťané* neměli půjčovati peněz za peníze čili za lichvu, Židé pak bohatli lichvou po všecka století. Sv. Václav vykupovával zajaté dostávající se do otroctví, svatému pak Vojtěchu obchod s lidmi nejvíce ztrpčoval úřad biskupský.[17]) Středisté obchodu s otroky býval Lyon a Řím; z Čech prodáváni byli do Uher. Pokud lichvy se

---

[16]) Jakkoli stará byla v Praze sídla židovská, neslouží za důkaz toho pokládati „starou novou školu“, velepamátnou, v Židovském městě, jejíž původ znalci kladou do 13. století, ač nebyla-li teprvé vystavena po hrozném požáru l. 1316. Starší synagogu měli již l. 1124 — vyhořela l. 1142. Nesmysl jest, co o renesančním náhrobku Katzové ze 16. století povídají. O „staré nové škole“ viz Mikovcových Starožitností I. 157 sld.

[17]) Zabil-li Němec otroka (Knecht), nebyl pokutován, protože otrok za *nepřítele* pokládán byl. A tak byli i u Čechů zajatí ve válce nepřátelé otroky. Že bývali i otroci trestem z provinění, slyšíme l. 1039 z úst Břetislavových nad hrobem sv. Vojtěcha v Hnězdně: Kdo by z manželů řádně oddaných po sváru k svazku předešlému nechtěl se navrátiti, „chceme, aby rušitel toho nebyl uveden v porobu *dle řádu země naší*, nýbrž tuhostí našeho nezměnitelného příkazu, buď osoba jakákolivěk, *aby odveden byl do Uher*, a nebylo mu lze některak, aby se za cenu vykoupil neb do země této navrátil . . .“ Kosmas v Pram. děj. č. II, 73.

týče, bývalo i r. 1380 od kněží žalováno na křesťany, kteří z peněz půjčených užitek brali nebo za hotové laciněji nežli na splátky prodávali, ačkoli spůsob ten tehdáž po celé zemi byl zobecněl.[18]) I v jiných obchodech byli Židé obratnější a neodvratnější nad křesťany. Byli tedy Židé v Praze nejbohatší. Na Židy snad přede vším myslil židovský vyslanec l. 973, mluvě o Praze obchodem přebohaté. S tím shoduje se i zpráva Kosmova: Wilburga, (hraběnka Tenglingská), manželka Kunrata Brněnského, l. 1091 chtějíc od Brna odvrátiti zbraň svata svého Vratislava II., k bohaté Praze jej odkázala, řkouci: „Nikde lépe se neobohatíš aniž více zvelebíš, nežli v podhradí Pražském nebo v ulici Vyšehradské. Tamť Židé plní zlata a stříbra, tam kupci bohatí ze všech národů, tam peněžníci mohovití, tam tržiště, na němž kořisť přehojná nadbývá bojovníkům tvým.“ Ovšem kromě obchodu k Dunaji (k Pasovu, do Uher, Bulhar a Řek) rozváženo bylo všeliké kupectví i do zemí kolem moře Baltického, jak mince české sv. Václava, Boleslavů, Jaromira, Oldřicha, Břetislava I., zároveň s mincemi anglosaskými, německými a jinými tam nalezené dosvědčují.[19]) Obchodem domácím i cizím v Praze se sbíhajícím nemohlo nenahromaditi se bohatství znamenité. Židé měli v podhradí Pražském svobodné domy a svobodnou jakousi obec, již „starší Židé“ (majores natu Judaei) spravovali,[20] těšíce se ochranou knížat i biskupů Pražských. Ačkoli pak Židé i Senekovi byli protivni a nenáviděni ve všech zemích od všech národů,[21] není povědomo, aby Čechové kdy jevili skutkem nechuť proti nim. Teprvé když l. 1096 táhla zemí naší vojska některá křížová, jali se Židy násilně křtíti, ačkoli toho biskup Pražský (Kosmas) zabraňoval. Avšak l. 1098 Břetislav II. uslyšev, že Židé někteří utekli, někteří pak že bohatství svá odnášejí do Uher a do Polska, rozhněvav se velice, poslal komorníka svého s několika bojovníky, „aby je od hlavy až do paty obrali. A hned vtrhše, vybíjeli domy, pobrali poklady a což nejlepšího nábytku našli. Ničeho, než toliko zrna obilí, co potřeba k potravě, jim nezanechali.“ „Ó, kolik jest,“ dokládá Kosmas letopisec, „peněz bídným Židům toho dne pobráno, ani z Troji zapálené tolik bohatství nebylo sneseno na břehu Eubojském.“ Za důvod

[18]) Doklady toho v knize visitací arciděkanství Pražského skoro při každé faře.
[19]) B. Dudík, Forschungen in Schweden 1852, 297—299 (Památky IX, 322).
[20]) Tomkovy Prahy I, 66.
[21]) Přirozené toho příčiny vykládá Friedr. v. Hellwald, Culturgeschichte (2. vyd.) II, 343—349.

toho obrání kladlo se, že Židé z Jerusaléma žádného bohatství nepřinesše, teprvé v Praze zdarma statků nabyli: přišedše tedy hubení, hubení nechť klídí se kam chtějí.[22]) Osvědčilo se tedy, že i v Čechách Židé, jako jinde, za středověku pokládáni byli za důchod komory knížecí, podobni jsouce včelám, jimž po čase vosk a med vybírají, když ho byly hodně nanesly.

Tržiště, na němž v podhradí Pražském prodáváno bylo každou sobotu, rozkládalo se v „*Mezihradí*“, mezi Prahou a Vyšehradem na nynějším Karlovu náměstí; na Staroměstském náměstí prodávány byly potřeby každodenní. Jako v Němcích i na Rusi pro *hosti* čili kupce cizinské bývaly *pohosty* čili dvory hostinské (pogosty, gostinoj dvorъ), tak stával i v Praze jistě již v 10. století dvůr, v němž byly sklady, obydlí, prodeje i soudy mezi obchodníky. Byla v něm i váha knížecí a míra sudová (tyna). Říkali tomu dvoru kupeckému (curia hospitum) *Týn*, pro hlučnost pak slul latině *veselý dvůr* (laeta curia). Vybírán v něm býval se zboží poplatek čili *ungelt*. Mimo ten dvůr neměl kupec zůstávati ani prodávati, aby důchod ungeltový nebyl ztenčován. Pro nemocné býval tu ode dávna špitál, pro málomocné (zvláště Židy[23]) vystaven byl za městem dvůr málomocných (curia leprosorum) čili lazaret, od kostelíka sv. Lazara tak zvaný.

Okolo r. 1101 daroval Bořivoj II. příjmy z Týnského dvora kapitule Pražské. Z darování toho dovídáme se i o zboží do Týna přiváženém i o řádu soudním mezi kupci.

Do Prahy na prodej přiváželi: slanečky, vyziny, štiky, kapry, kůže, med, vosk, víno, sůl, nohavičky (caligae), závoje (pepla), voly; v Praze kupovali příchozí zvláště koně. Zboží vozili na vozících nizkých jednoduchých i na vozích dvojitých (uniforme plaustrum humile, pl. duplicatum). Kupováno a prodáváno bylo buď za stříbro nebo za plátno, cena pak zlata řídila se dle ceny stříbra. Kupovalo-li se za stříbro, dáváno bylo ungeltu se hřivny 4 denáry, kupovalo-li se za plátno též 4 denáry; kdo kupoval koně za peníze, též s hřivny 4 denáry; s postavu plátna (stamen panni linei) 2 denáry; se 40 párů nohaviček dva páry atd. Plátno podtají sešívané pokutou bývalo pobráno.

Žaloby na lidi domácí rozsuzoval komorník hradu Pražského, žaloby mezi kupci rychtář německý. Velmi stížena byla při soudu

[22]) Prameny d. č. II, 139. 140.

[23]) Že Židé málomocenstvím bývali, a místy bývají postihováni, doličuje Hellwald l. c.

týnském přísaha na vedení důkazů: kde při právě domácím měl někdo přisáhati samoten, v Týně přisáhal sám druhý; kdo jinde měl přisáhati sám druhý, v Týně sám jeden a dvacátý; kdo jinde sám jeden a dvacátý, v Týně sám tři a sedmdesátý. Zločiny pokutami byly napravovány: poranění třemi hřivnami, zabití propadením všeho zboží.[24])

Že v Praze již v 10. století byli někteří usedlí Němci, lze se domysliti. Boleslav II. nebyl jim nepřítelem, když l. 973 sám s velmoži v kostele hlaholil německy („Kriste Keynado"), na sklonku pak života (999) německou osadu klášterní z Altachu na Ostrov u Davle přivedl, kněží pak hned za mládí sv. Václava z Němec přicházející sotva přicházeli bez průvodu. Ale nebylo Němců těch mnoho; nebo Spytihněv II. l. 1055 „všecky najednou do tří dnů kázal vyobcovati ze země České." Kromě toho výhody kupecké nejednoho Němce k Praze připoutaly. Za Vratislava II. (1061—1092) měli Němci zase svou ulici čili osadu u sv. Petra na Poříčí (vicus Teutonicorum), a král jim dovolil, aby volili si ze sebe svého rychtáře a jím se spravovali.

Pro nemilý nedostatek psaných zpráv nelze rozvoj obce německé v Praze stopovati. Avšak prodlením času rozmohla se tak, že za knížete Soběslava II. nebylo již řeči o ulici, než o *ulicích* německých. Kníže ten (1173—1178) výsady Vratislava II. nejen potvrdil, než i znamenitě rozmnožil, nadav obec německou svobodami takovými, že mnozí roztoužili se, aby jich s Němci mohli užívati. Dovoliv, „kterýkoli by příchozí čili host, přicházející ze země kterékoli, s Němci v městě chtěl zůstávati, aby měl zákon a obyčej Němců," stal se skutkem původcem první *svobodné obce městské* v Čechách, v ty doby, když obyvatelé domácí robotami zemskými a soudy župními nejvíce byli týráni a souženi. Ano mnohý Čech v Praze zakoušel více nežli poddaní klášterů, kteří z moci úřadů knížecích pomalounku byli vybaveni a soudu správců statků venkovských přikázáni. Němci, Vlachu a jinému cizinci v Praze zaručena byla svoboda osoby, tak že pro žádné provinění neměl býti zatýkán, měl-li dům nebo rukojmí, a před nikým jiným nebyl souzen, nežli před svým rychtářem. Toliko pokuty nejvýnosnější vymínil si kníže: 10 hřiven Řezenských za vraždu a za

[24]) Erben, Regesta I, 84. č. 189. Tomkovy Prahy I, 64. — Domovník opatroval a čistil dvůr, maje za to s každé obruče, za přeměření, za zvážení po denáru, za koně dva.

zrušené příměří v čas rozepří a záští. Němci Pražští nebyli povinni družině knížecí dávati nocleh, ba ani choditi na vojnu; toliko několika štíty brániti měli hradu Pražského. Bohatnouce tedy obchodem, snadno jiných svobod nabývali a novými přistěhovalci tak se rozmnožili, že za Přemysla Otakara I. málem celé nynější Staré město zaujali. Když pak po roce 1235 obec jich rozšířena byvši okolím sv. Havla, zdí a příkopem byla obehnána, bylo z ní dokonalé středověké *město*.[25])

II.

Zakládání vsí a měst německých.

V Čechách jsou města původu *německého*. Jakého původu jsou města v Němcích? Stálé nebezpečí osoby i jmění (jako n. p. za Ludvíka Pobožného, † 840) přimělo rozptýlené Němce k tomu, že sestupovali se v souvislé, hustší osady, aby kočovným lupičům snáze mohli odolati. I při kostelích a klášteřích větší osady vznikaly. O Jindřichu I. Ptáčníku († 936) vypravují, že nastavěl mnoho hrazených *měst* v Sasích a v Durinsku na obranu proti Maďarům; ale nebyla to města, než hrady, protože kronikářské slovo *urbs* neznamenalo město, než hrad. Sama toliko ohrada města nečiní, než samospráva. Podobně řekl l. 988 Vladimir: „Není dobré, že jest málo hradův okolo Kyjeva. I začal stavěti hrady po Desně i po Ostři i po Trubeži, i po Sule, i po Stuhně, a počal vybírati muže nejlepší ze Slovanův, i z Křivicův, i z Čudův, i z Vjaticův, a jimi osadil hrady. Neboť byla válka od Pečeněhův, i bojoval s nimi a přemohl je.“

Vzorem městům německým byla města římská a města vlaská. Z obyvatelů měst římských při Rýnu a ve Francii nestali se zajisté nevolníci, když od výbojníků německých byli přemoženi. Těšíce se svým právům a svobodám, byli středním stavem mezi venkovským lidem poddaným čili bezzemky a mezi vítězi zemany.[26]) Ve Vlaších vymanili biskupové a jiní duchovní území svá čili újezdy z moci úředníků čili hrabat císařských, čímž učiněn byl

---

[25]) Tom. Prahy I, 161 sld.
[26]) Hellwald l. c. 309.

počátek občanské svobody.[27]) Ottonové (I.—III. — 936—1002) svobody ty utvrdili. Za velikých bojů mezi císařem a papežem během jedenáctého století biskupové, chtějíce od svých obcí dojíti uznání, práv svých obcím popouštěli, tak že za první polovice 12. století konšelé a starší obecní města soudili a spravovali. Po příkladu zboží církevního i obce pánů světských nesnází vrchností svých užily k nabytí větších svobod nebo si je od pánů svých vykoupily. Tak vzrostly ve Vlaších městské republiky. Do první polovice 12. století rozkvetly po příkladu měst vlaských svobodné obce městské v Němcích, nabývajíce práv královských za častých sporů o trůn, za častých a velikých nedostatků o peníze, v nichž vězeli císařové, válčíce v říši i ve Vlaších, jakož i proto, aby císařové měli jistý a stálý důchod z bohatých měšťanů, dařilo se rozmnožování svobodných měst roztomile, ačkoli purkmistři němečtí nedospěli té moci, jakou vládli ve Vlaších konšelé.

Když Fridrich Rudovous válčil s městy vlaskými, jimž konečně mírem Kostnickým l. 1183 veškerých práv a svobod jakkoli nabytých potvrdil (za 2000 hřiven stříbra ročního platu mohlo město míti všecko), bylo dobojováno proti Polabským Slovanům, na něž od časů Karla Velikého bez ustání byla dorážela německá lakota a víra: Albrecht Medvěd dorazil Branibory (1157), a proti Jindřichu Lvu padl (1160) Niklot, hrdinský bojovník za svobodu a za pohanské bohy nešťastných Bodrců.[28]) Valem a cvalem vyhrnuli se Němci do umořených krajin slovanských mezi Labem a Odrou, a s rychlostí nevídanou byly kraje ty osazeny a poněmčeny. V jihozápadních končinách říše německé vystěhováním tím tak prořídlo obyvatelstvo venkovské, že byli na prázdná místa povoláni pilní osadníci flamští a hollandští. L. 1152 přesídlili Flamové do Naumburska, od léta pak 1154—1219 usazovali se v Míšni. V Čechách před r. 1203, vyjmouc Prahu, německých osad nebylo;[29]) avšak po tom roce soustavně bývali povoláváni Němci na pomezí i do vnitř země, a hojně pro ně zakládány vesnice

---

[27]) Újezdy církevní sluly ve Vlaších *corpus sanctum*, což Němci středověci svým *Weichbild* vyložili, užívajíce toho slova pro pojmenování okršku, čili hájemství města.

[28]) Čelakovského Čtení o počátcích dějin slovanských 146.

[29]) Čtouce l. 1135 *v Chebsku:* Diepoltzrewt, Frownrewt, Chunrewt, nezapomínejme, že Chebsko, patříc k říši německé, teprvé zástavou za 7000 hřiven stř. Jitce, manželce Václava II., od Rudolfa I. v
k Čechám se dostalo.

i města. Dálo se to v Čechách za králů Přemysla Otakara I., Václava I., zvláště pak za Přemysla Otakara II., za Václava II.

Obecné to osazování nových osad lidmi přivedenými z ciziny velikým bylo podnikem hospodářským. Nebo přese všechno kolonisování země české lidem domácím zbývalo na statcích královských, zemanských i církevních všude ještě mnoho porostlin, nadbytečných lesů a jiné půdy nezorané, nadto pak pozbyl hvozd čili pohraniční les hluboko do země sahající, druhdy pečlivě od Chodů střežený ochranné své důležitosti. Panovníci neměli peněz nazbyt, zemané pak a duchovní měli peněz stálou potřebu: všem bylo tedy vhod, když mohli místa dotud neužitečná prodati za hotové a pojistiti si z nich stálých platů a jiných prospěchů. V krajinách Rýnských ani jinde v říši německé před nastoupením Rudolfa Habsburského (1273) nebylo bezpečnosti jmění ani osoby, všude vládla zvůle loupežného panstva dle hesla: kdo s koho, ten toho. Rádi tedy stěhovali se Němci do žirných vlastí našich, kde jim bezpečnost byla zaručena, kde jim obvyklá jich práva byla ponechána, tak že v Čechách byli brzy jako doma. A bylo hned všude podnikavých osazovatelů s dostatek, jimž práce a namáhaní brzy hojně se vyplácely.

Vsi německé v 13. století takto byly zakládány: Majitel statku, světský nebo duchovní, povolav k sobě podnikatele (advocatus, z čehož vogt, fojt), vykázal mu místo, jež měl změřiti a mezi osadníky rozděliti. Měřeno bylo na *lány* (Lehen, laneus, mansus), lán pak činil jednu selskou usedlost (odkudž posud: láník, poloulánik). Lány byly větší (lanei magni) a menší, ale nerovné výměry, jaká v kterém kraji byla míra obyčejem. Později (l. 1400) ustanoveno bylo, aby měl lán 3 kopy 12 provazců čili 64 korce; ale dříve bývaly mnohem větší lány, v Lounech (u. p.) 84 korce.[30]) Zakoupiv se osadník, podal závdavku čili *podacího* (arrha, anleit) 1, 2, 3, 8, 10 hřiven stř., jaké pozemky kde byly, s ostatní pak summy platil *úroku* (census) půl hřivny, hřivnu, nebo jak kde bylo umluveno, odváděje nadto vrchnosti jistou míru žita, ječmene, ovsa, několik slepic, vajec a j. Osadník byl dědičným nájemníkem polí a dvoru. Za lány porostlé, dosud neorné placen byl úrok větším dílem po osmi létech po jich vymýtění. Právu *zákupnímu*, jímž osadník dědinu svou držel, říkali také *purkrecht*, a že v Čechách prvotně týkalo se Němců, *právo německé*.

[30]) Provazec = 52 lokte pražské čili 26 kročejů (ovšem staročeských); jitro čili strich = 3 provazce. Arch. Č. II, 358.

Odměnou a náhradou osazovateli, jenž byl zákupníky do vsi přivedl, býval nejčastěji *lán svobodný*, dědičný, s něhož ani potomci neplatili úroku. Měl také svobodnou *rychtu* (judicium), odvádějc pánu z pokut soudních dvě třetiny, třetí sobě nechávaje. Kdo tu rychtu měl dědictvím, zástavou nebo koupí, býval ve vsi rychtářem čili soudcem, bera s ní užitky jako první osazovatel. Nadto dán byl osazovateli mlýn, krčma, a poskytovány byly jemu i rodičům jeho i jiné svobody, jako že mohli ryby loviti, dříví v lese si káceti a j. Čilý podnikatel i více vsí osazoval, nabývaje všude dědičného soudcovství s třetinou pokut i s ostatními svobodami. V. Mohelnický rychtářem byl ve čtrnácti vsech na Moravě.

Osady tak založené dostávaly jména buď dle polohy místa nebo jiných případností, zhusta pak dle jich osazovatelů. Nejobyčejnější koncovky takových jmen jsou: -berg, -au (luh), -bühel, (vrch), -hart (hora), -bach, -dorf, -schlag, -reut, -rode (mýtina, kluky), slovo pak *reut* i lán vymýtěného lesa znamená.[31])

Takovým spůsobem osazeno bylo Němci během 13. století jižní, západní, severní i východní pomezí země České. Příkladem souvislého kolonisování německého budiž klášter Břevnovský: Opat Martin dal l. 1256 lesy Polické na 16 let Pertoldovi a Vikmannovi Němci, aby je mýtili a osazovali, což i učinili.

Avšak nebyly v Čechách pro německé osady lesy káceny nemírně a na pořád. Nebo více nežli my šetřili staří Čechové lesů, ačkoli jimi oplývali. Z ustanovení knížecího, později královského dohlíželi k lesům zvláštní úředníci čili hajní zemští (custodes silvarum), jakým byl l. 1306 Remund z Lichtenburka pro Čechy i pro Moravu. Pročež i za Karla IV. chváleny byly české lesy, „jichžto hustost a dřievie divná vysokost ve mnohých krajích světa slavně jest oznámena.“

Aby byl i ze vsí českých dávno již osedlých *jistý* a stálý užitek, jali se staré vsi měřiti a vysazovati právem německým. Tak osadil n. p. Walter ves Černuc právem německým pro lidi

---

[31]) L. 1385 daroval Jan z Rožmberka klášteru Vyšebrodskému šest *reutů* čili lánů (sex reyt seu mansos). Pangerl, Hohenfurt 194. — Kterak shodují se jména vesnic německých v Čechách s osadními jmény v Německu, toho příklad tento: Okolo Nordhausu jsou mezi 350 místními jmény tato procenta: —rode 21, —ungen, —ingen (starého původu) 9, —leben 6, —stadt 5, —hausen 4, —dorf 5, okolo Stutgartu (= kobylé pole) mezi 213 jmény —rode žádné, —ingen 20%, —heim 8, —bach 8, —stadt 9, —berg 6 (Leipz. Illustr. Ztg. 1864, 2, 9.).

příchozí (1302).[32]) Jak se vedlo za takového vesnic přeměňování kmetům čili sedlákům od nepaměti na svých dědinách sedícím, ale s nikým psaných smluv nemajícím, o tom poučuje nás list Držislava děkana Vyšehradského od 15. měs. května 1323, jímž pole ve Vršovicích a Nuslích vysadil právem zákupním. Příčina toho vysazení byla, „abychom úrokem více jisti býti mohli, protože nám i předchůdcům našim až posud nejist byl.“ Nařídil tedy, kdo by po lhůtě určené úroku s lánů v patnácti dnech nezaplatil, aby zaplatil úrok dvojnásobný, kdoby pak v patnácti dnech na to přišlých nedal dvakrát tolik, aby práva svého k pozemku prázden byl. I vkupovali se kmetové čeští do svých pozemků a smluvami zavazovali se k úroku a jiným povinnostem, aby ubránili se útisků a panské libovůle. Nebo ačkoli dle urbáře Strahovského od r. 1410 dobře věděli, že v Třešovicích a jinde ve vsech nevysazených právem německým kmeti čeští od starodávna byli statků svých věční dědicové (diediczones perpetui): přece i na statcích arcibiskupství Pražského sedlákům dětí nemajícím bráněno bylo přátelům něco dávati nebo odkazovati, a statky odumřelé připadaly arcibiskupům, jako by sedláci čeští byli toliko požitečníci svých statků. Když pak arcibiskup Jan upustil od toho obyčeje, opíral se proti tomu scholastik Vojtěch Rankův z Ericina, mistr a někdy rektor učení Pařížského, dle Štítného mistr „hrozného rozumu“ († 1388) dokazuje, že čeští sedláci jsou rabové (ribaldi) a otroci, což mistr Kuneš z Třebovel, l. 1376 professor práv v učení Pražském, zvláštním traktátem vyvrátil.[34]) Proměňování starých osad českých ve vsi zákupné dle práva německého dálo se i po celé 14. století a bylo před válkami husitskými dokonáno.[35])

---

[32]) Kladouce letopočet do závorky, naznačujeme tím, že toho roku činí se o věci v listinách zmínka, nikoli že věc toho roku udála se; z pravidla stalo se skoro všecko dříve, nežli o tom svědčí listiny nás došlé.

[33]) Diplomatář musejní.

[34]) Vocel, O staročeském dědickém právu, v Pr. 1861, 45 sld.

[35]) Právem německým vysazeny byly: Butovice, Ninonice (Jinonice), Košíře Baldvinem měšťanem Pražským l. 1312; Hájek (Palack. Popis kr. Č. 23) l. 1313; Hostin (11), Hostouň (13) l. 1320; Dobříš (12 lánů), Dušníky, Knín (7½ l.), Kytín (18 l.), Rosejovice (40 l.) Štěpánem z Tetina l. 1321; Bašť, Čakovice Držislavem výše zmíněným l. 1323; Milavče l. 1324; Dolín l. 1325; Brozany pod Mělníkem l. 1327; Černochov Oseckých l. 1340. Dne 8. listopadu 1357 Půta z Častolovic v lese „Na dúbravě“ mezi Kostomlaty a Lysou ves nového vymýtění jménem Stratov (80) vy-

Někdy dáno bylo staré české osadě tak proměněné nové jméno německé, odkudž nejedna ves dvojím jménem se jmenuje: Teplice Weckelsdorf, Skalice Langenau atd., nečítajíc sem jména česká zpotvořená nemotorným německým vyslovováním. Příkladem takového znešvaření jest ves Modlibohov, Modlibohem založená, jíž říkají Němci a úřadové posud *Nudelbaum*.

Vedle německého toho kolonisování pokračovalo i osazování domácí; nešlo o jazyk, než o peníze. Příkladem z okolí Pražského jest *Hostivice*, kde za Otakara II. *hostivci* (osadníci z jiných míst přišlí) klučili porostliny a les řečený Hostivice.

Avšak přese všechno úsilí ani domácí ani cizí osadníci nezmohli veškeré půdy, tak že i ve vsech rozeznávány byly lány orné a lány neorné. Tak n. p. stará dědina Štítary i po měření zákupním měla 16 lánů ornych, 8 neornych (1304).

Právem zákupním dálo se i zakládaní měst, pokud pozemků se týče. Bohu žel, málo nás došlo zpráv o tom zakládaní; ohněm, neopatrností a nešetrností zmizely starší listiny z našich archivů.[36])

Za panování Přemysla Otakara I. (1197—1230) a Václava I. (1230—1253) spatřují se kromě Prahy tyto stopy živobytí městského: V předklášteří *kladrubském* býval trh (1186); l. 1212 vykoupili se kupci tu usedlí Přemyslu Otakaru I. z platu padesáti hřivnami; l. 1233 dal Václav I. kladrubským trh roční dvou nedělí — v listině té slují Kladruby městem (civitas), a připomíná se Meinhart, syn Hertvíkův, rychtář městský. L. 1186 stálo již nad Ohří městečko (burgus) *Kadaň*. K *Litoměřicům* vztahují (CIX.) formu listu Henrica Italica, jíž vojvoda (tedy Přemysl Otakar I. před dosažením důstojnosti královské) uděluje „právo města Magdeburského v okršku čili ve zdi města našeho," čině měšťanům i tu milost, „aby lidé v ohradě (in aggera) blahoslavené P. Marie

---

sadil právem zákupním. Bylo 18 lánů bez 5 prutů, lán po 64 jitrech; jeden dán byl obci, ostatní zakoupeny byly po 9 kopách grošů, zaplacených na třikrát ve třech létech. Potom teprvé platili s každého lánu o sv. Jiří a o sv. Havle po 50 gr., o vánocích pak po 2 slepicích a míru ovsa, dávajíce faráři o sv. Martině míru hrachu, míru ovsa, a s každého dvoru 3 haléře podymného (fumales). Právo měli jako Nimburští, avšak nikoli jich svobody. (Vše z Diplomatáře musejního.)

[36]) Roudničtí pro sprostnost a nevědomost (per simplicitatem et ignorantiam) zapomněli dáti si list na vysazení městečka (oppidum. 1302); Lounští privilegia svá z neopatrnosti ztratili (libertates . . . nunc cives ejusdem perdiderunt improvide 1325). — Na Moravě jsou pramenové starší a hojnější.

přebývaní mající, ano i ve vsi blahoslaveného Ivana se zdržující i všichni dvory čili zahrady mající před městem uvnitř příkopů prvního vysazení", k soudu městskému se obraceli. Avšak knihy konfirmační znají v Litoměřicích toliko proboštský chrám sv. Štěpána (Spitihněvem II. l. 1057 založený), Všech svatých, sv. Jana křtít., sv. Jiří, sv. Vojtěcha, sv. Petra a kapli sv. Václava, o kostelu P. Marie nevědouce (Marianský kostel jesuitský z l. 1701 pochází, listina pak výslovně ohradu P. Marie za město pokládá. Jinam tedy listina ta náleží.) V *Bílině* zmiňuje se l. 1208 trh. L. 1213 měl *Hroznětin* (Lichtenstadt) v starobylém Sedlecku právo trhové i měšťanské (cum omni jure forensi et civili). L. 1225 dal Otakar I. obyvatelům města *Hradce* (nad Labem) dědinu řečenou Vesce blíže toho města. L. 1232 dovolil Václav I. klášteru Doksanskému, aby založil si město *Königsberg* mezi Loktem a Chebem (fundandi et ponendi civitatem Cuningberch). *Most* (Hněvin) měl l. 1207 trh, léta pak 1256 již zdi městské. V *Litoměřicích* jmenují se l. 1249 Lutold rychtář, Hertvík měšťan, jemuž patřily (1248) Lovosice, Ziffrid z Míšně; l. 1256 bylo město již obezděno. *Stříbro* (Argentaria), jsouc hlučné podhradí, bez trhů nebylo. V *Krucmburku* byl l. 1241 mincíř Arlau z Brna — v ty doby snad i počátek městečka. *Maštov* kláštera Oseckého, jsouc vsí trhovou (villa forensis 1209), nejspíše měl také právo městské jako Hroznětin Tepelský a Königsberg Doksanský. *Plzeň*, sídlo knížat Teobalda (1213) a Václava, potom krále (1224) nelze si skoro ani pomysliti bez nějakých počátků městského živobytí za první polovice 13. století. Tak i *Žatec*, *Čáslav* a j. Chomutov (od Homuta, nikoli od chomoutu), l. 1252 řádu německému darovaný, byl již městečkem, potom pak směněn byl týdenní trh v Mostě a v Chomutově, připadající na týž den. V *Budyni* jmenuje se l. 1253 Lutold z Litoměřic fojtem (advocatus) čili rychtářem městským, téhož pak roku činí se zmínka o středovém trhu královském v *Polici*.

Jakkoli sporé jsou ty zprávy, nelze pochybovati, že již před rokem 1250 hojně v Čechách města byla zakládána. Kromě obecné zprávy letopisce (pozn. 1.), že Václav I. ohradil Prahu a ohrazoval vsi trhové, jimž po česku města říkají, vede k tomu i to, že od vpádu tatarského (1241) stavěno bylo mnoho hradů na strmých skalách, jimiž šlechta králům mohla vzdorovati. Máš tu hned l. 1241 Lemberk u Jabloného, Rizmburk 1250, Lichtenburk 1251 a j., ale Rožmberk již 1231, po nichž se potom psali zakladatelé jich Havel, Boreš, Smil, Vítek; Václav sám měl svůj

Burglin (Hrádek Křivoklat 1241), Angerbach (1250) a j. Šlechta česká s králem i jmény hradů svých osvědčila spůsoby své německé, v nichž s králem vězela celá. Proti takové moci šlechty nejsnadnější byl prostředek vypláceti zastavené hrady královské, což teprvé Otakar II. učinil, a rozmnožovati hrazená města.

Nikdy před tím nenastaly v zemi České proměny takové jako za Přemysla Otakara II. (1253—1278). Již dříve vybavováni byli poddaní klášterů a kostelů ze správy, soudů a povinností župních, nové pak osady vesnické a městské vlastními soudci byly opatřeny. Vymaňování takové prováděl Přemysl Otakar II. mnohem důsledněji a úsilovněji, v zemi hojně pevných hradů nastavěl, zastavené zboží zemské a královské vyplatil, soud župy Pražské nejvyšším soudem zemským učinil a jemu soudy jiných žup podřídil; po krajích *popravce* (justitiarii), aby stíhali lupiče, paliče a vrahy, ustanovil; přísně konal spravedlnost i proti urozeným, čímž mnohé proti sobě popudil; moc županů, zhusta již dědičných, podkopal a řády slovanské za řády německé směnil. Za zvláštní úkol panování svého vytkl si šířiti *svobodný stav městský*, místa hodící se polohou na založení města i násilně majitelům odnímaje, průmysl a obchod, jak jen mohl, zvelebuje. Městy v Čechách němectví utvrdil a příjmí „otce měst“ si zasloužil.

K úmyslu svému zakládati svobodná města Otakar nejednou veřejně se hlásil. Známy jsou zajisté s dostatek úvody k listinám zakládacím.[37]) Listina *Chrudimská* počíná: „Mezi mnohými a těžkými starostmi naší pečlivosti a důtklivými naléhavostmi, které bez ustání ve dvoraně prsou našich se stíhají, to dojímá nás nejhlavněji, to nás popohání nejpředněji, k tomu nejvíce ostří mysli své obracíme, k tomu snahou bedlivosti své směřujeme a se oddáváme, kterak by království naše České, skvostné dědictví naší vznešenosti, silou stálé pevnosti bylo podpíráno, aby, skládajíc se v údech svých ze slušného rozložení, rozzařovalo se i všelikými sličnosti ozdobami. V příčině tedy nynějšího času, pečlivosti tou jsouce pobádáni, a když příhodná chvíle sama sebou se naskytuje, bylo by proč viniti, kdyby velebná moc vznešenosti naší jasnosti nevyrovnala se vůli: pro stálou tedy ozdobu toho našeho království a pro ozdobné a stálé jeho utvrzení město nové při staré Chrudimi . . . . chceme založiti . . . .“ V listině *Mělnické* vy-

[37]) Jsou zároveň ukázkou škrobeného slohu, jímž za Otakara II. a Václava II. vynikal písař Henricus Italicus.

znává, že „království našeho ozdoba, o niž usilujeme, nejhojněji vzrůstá z krásy měst . . . .“ Podobně i jinde.

Zcela nová města byla *Beroun,* Bern, Verona, vystavený tam, kde léta 1088 slulo „Na brodě“, s kostelem z doby přechodní, a *Kolín,* Köln, Colonia, stojící na skalnatém tarasu nad Labem. Ostatní hrazená města královská založena byla větším dílem na starých podhradích slovanských, a zůstala jim stará slovanská jména. Hodilo-li se podhradí k ohrazení, sehnáni byli s něho původní obyvatelé, neměli-li peněz, aby mohli se zakoupiti, a usadili se nedaleko města. Nové takové osadě starých obyvatelů dáváno jméno *„Stará, Starý, Staré“.* Nehodila-li se osada za město, bylo nad ní na vyšším místě město založeno a ohrazeno, původní pak osada *starou* byla nazývána. Příznak „Starý“ dvojího tedy jest původu, a to nerovného. *Starý Kolín* nad potokem Kleinarem nejspíše jest starší osadou přistěhovalců z okolí Kolínského nad Rýnem přišlých; *Nový Kolín* jest založení městské na místě příhodnějším, od příbuzných Starokolínských Porýňanů učiněné — po hradu staroslovanském není tu stopy, an hrad Kolínský teprvé v létech 1436—1448 na klášteřišti dominikánském byl vystaven.[38]) *Starý Bydžov,* známý od léta 1186, nabyl příznaku svého teprvé před rokem 1305, když odtud měšťané i s právy svými na vhodnější místo byli převedeni. Ačkoli *Stará Plzeň,* mající hrad staroslovanský a několik kostelů,[39]) velmi hlučna byla, přece shledána byla Nová Plzeň příhodnější k založení města. *Staré Mýto* při řece Loučné nehodilo se za město Otakarské, pročež bylo na *Vysokém* Mýtě město ohrazeno.[40]) K *starým Budějovicům,* založeným od Vítkovice Budivoje (Budivoj's, Budweis) přistavil Otakar město nové a královským městem je učinil. Nad starými *Třebechovici,* nezapírajícími posud rozlohy své staroslovanské, vystavěl některý pán z Dubé městečko *Hohenbruck,* od mostu tak zvané. Nad *Starým Lipým* při Ploučnici založeno bylo hrazené město Lipé (Č. Lípa) atd. *Stará* a *Mladá Boleslav* mají jméno po svých zakladatelích po sobě jdoucích. *Staré* (Větší) *město Pražské* sluje tak od l. 1257, když Otakar založil byl pod hradem na levém břehu Vltavy město *Nové* čili Menší.

---

[38]) Jos. Vávra, Kolín 13 sld. — Avšak kdo nám poví, co bývalo na klášteřišti tom před dominikány?

[39]) M. Kolář v Památkách VIII, 418.

[40]) Dle pověsti bylo prý Vysoké Mýto po vyhoření starého založeno. Al. V. Šembera, Vys. Mýto 77.

O tom založení napsal pokračovatel Kosmy: „Léta 1257 Přemysl počátkem jara *vyhnal Čechy s podhradí* (Pražského) a usadil tam cizozemce (alienigenas).“ Přiberouce k tomu zprávu Neplachovu: „Král Přemysl zemi Loketskou, Trutnovskou a Kladskou odevzdal Němcům, odstrčiv své,“[41]) domyslíme se snadno, že Otakar II., zalidňuje Němci vesnice a města, nechoval se k Čechům jinak, nežli chovali se osazovatelé němečtí k polabským Slovanům: aby (n. p.) nepřekáželi Bělohorští, převedeni byli do vsi Altbergern, na jejich pak sídlech vystavěli město Belgern (Bílou horu). Šlot Otakarovi o nabytí peněz, jichž mu kmetové a řemeslní lidé služební nemohli hned poskytnouti. Ale o násilném tom provozování finančních operací při zakládaní měst nemáme zpráv podrobnějších. S podobnou přísností vybavoval z rukou šlechty zabavené statky královské, všude klada prospěch zemský nad prospěch jednotlivce. Dalimil, úhlavní nepřítel všeho cizinství ve vlasti, ač neupírá velikého země zvelebení králem Otakarem, řka: „Jako rožiu prostřed lúky postavi, takéž bóh českú zemiu Přemyslem oslavi“: přece naříká:

„Potom král počě o svých netbati,
města i vsi počě Němcóm dávati.
Němcóv sě je zdiú hraditi,
pánóm počě násilé činiti.
. . . . . .
Ach běda krále šlechetného,
že neschoval jazyka[42]) přirozeného,
jímž byl dobył jmene dobrého,
také sbožie velikého,
s nímž by mohł viece dobyti,
své nepřátely všěcky zbíti“.

Mezi křivdy pánům činěné klade Dalimil, že Přemysl Otakar Záviše, „výborného rytieře“, ale zrádce zemského, ze země vypudil, Vítkovice z hradiště Ústí (u Tábora) zapudil, že odňal Budivojice Čéčovi, Poděbrady Vilémovi, Kladsko Zvířetickým a Louny (Łúně) Žerotickým. Jinak ovšem o tom soudil německý překladatel kroniky Dalimilovy o sto let později, položiv do svých veršů místo nářku Dalimilova vděčné povzdechnutí:

Ach, vud ach dez erwern (ehrbaren)!
Er schein als ein morginstern.

[41]) Palackého Dějin II, 1. (1875), 16.
[42]) *Jazyk* = národ, národnost.

Er wolt dy Tutschin mern (mehren)
mit richtum vnd mit ern
in sinen lant vil gern.
Got dort obin verren
geb im darvm daz ewige lon
mit siner himlschin kron
in dem obirstin tron
do er selbir siczit schon![43])

O hojnosti Němců v Čechách za Otakara II. svědčí letopisec Kolmarský: „Potom rozmnoženi jsou v Čechách Němci; skrze ně král nesčíslného bohatství nashromážděl z dolů zlatých a stříbrných; povídali, že plné věže zlata a stříbra nashromážděl".[44]) Ovšem zvláště hornictví tehdáž krásně rozkvétalo, k němuž také povoláni byli osadníci z Němec. Bohatl-li král, bohatli i Němci, přišlí z krajin severozápadních a z Flander průmyslných, hustě zalidněných a často mořem vytápěných, a přicházeli do Čech hojně a rádi.[45])

Jak bylo dotčeno, svobodná města královská přijala jména slovanských podhradí, ačkoli hlavně Němci byla osazena: Hradec, Čáslav, Chrudim a j. Nebo taková za Otakara byla obliba zakládati města *u hradů*, že byla na to stálá formule listů vysazovacích, jako tato: Otakar II. oznamuje, „že s horoucí dychtivostí žádajíce, aby království České polohami měst bylo ozdobováno, milým věrným našim z Příbrami (de Bibrano) Konradovi a Jindřichovi *sto lánů* dali jsme, aby vysadili město na místě některém, kde k tomu příhodnost uhlídají *u hradu* tak vůbec řečeného (circa

[43]) Dalimil, kap. 89. a 92.

[44]) Palacký l. c. 19. pozn. 22.

[45]) Nic neobyčejného: k zlatým dolům americkým i australským stěhují se podnikavci všech národů, i Němci, a kdyby někdo řekl, že kromě pudu po výdělku ubírají se tam z bůh ví jakých příčin světových, od věků napřed určených, co by si lidé o něm pomyslili? Co máme tedy myslíti si o tom, co prof. Pangerl l. 1877 o zakládaní měst v Čechách v Krumlově bombasticky vykládal! Das deutsche Volk folgte also unbewusst und getrieben von einer historischen Notwendigkeit dem Zuge nach Osten. Während aber sein Vordringen nach Nordosten vielfach ein gewaltsames gewesen ist, und Feuer und Schwert seine häufigen Begleiter gewesen sind, ist sein Eindringen in Böhmen und Mähren durchaus friedlicher Art gewesen. „Gerufen und eingeladen" byli a říkali jim „Gäste" — a jak jim měli říkati, když za středověku říkali všude každému z ciziny příchozímu „host, hospes, gast"? — a přinesli s sebou „Intelligenz und Betriebsamkeit", především pak „deutsches Recht", jež i dle Palackého sedláka učinilo osobně svobodným. Mittheilungen des Vereins f. Gesch. d. Deutschen XVI, 37.

castrum taliter vulgariter nuncupatum), tak že od svátku sv. Václava nejblíže minulého až po dobu dvou let zmíněných sto lánů drženo bude od nich samých svobodně a že nám s nich žádný úrok nebude placen, na konci pak dvou let v sám svátek sv. Václava, jímž dotčené dvě lhůty budou dokonány, s každého lánu půl hřivny stříbra zaplatí a dále v týž svátek každého roku půl hřivny stř. komoře naší podobně s každého lánu placena bude." Jenom městečka panská některá, v 13. století založená, dostala jména německá, buď že osady ty městské teprvé toho času na místech dotud neobydlených byly založeny, nebo že starší dědiny právem městským a lidem německým byly vysazeny, týmž způsobem jako při mnohých vesnicích. Nové osazení na místech teprvé vymýtěných bylo: Otakarův Landeskron (Landškroun, nikoli od „lánu skrovného", jak obyčejně bez rozvahy vykládají) a současný s ním Landsberg (Lanšperk, hrad); Senftenberg (Žamberk), Geiersberg (Kyšperk), Königseck (Kumžak), Rosenthal (Rožmitál), Krummau (Krumlov), Königswart (Kinžvart). Sem náležejí *rychnovy*, ať vsi nebo městečka, tolik co *obory* čili ochozy lesu a luhy v nich ohrazené.[46]) Z té doby pocházejí osady i jména od zakladatelů genitivem přisvojovacím odvozená: Gumpold's (Humpolec, 1233 ves Želivská, Jindřich z Hump. mincmistr 1252, H. ves trhová 1253), Erhart's (Erhartec, Herarec), Herman's, nejspíše i Načerad's (Načerac), Němci pak i Mimoň obdobou v Niman's (Niemes), Budivojice v Budivoj's převedli.[47]) Vysazením českých dědin právem městským a lidem německým přeměněna byla některá původní česká jména, jako: Ústí nad Orlicí Vilémem z Druholce Němci osazené nazváno bylo Wilhelmswerde (nyní německy Wildenschwert), právě tak jako Ostrov Slávkem po německu přeměněný Slavkenswerde (nyní Schlackenwerth),[48]) Slavkov pak Schlaggenwald; Třeboň po Vítkovi Wittingau. Tak i Rvenice Seestadt, Jezvé Neustadtel (nova civitas), Hodkovice Lichtenau, Jilemnice Starkenbach, Hostinné Arnau, Mladkov Wichsstadtel, Úterý Neumarkt (v Slezích: Středa Neumark); Neuhaus (Jindřichův Hradec) od kamenného

---

[46]) H. Jireček v Památkách VIII, 59. Sem náležejí také *richenberky, richenburky* a p.

[47]) Sem patří také Purkarec z Purkhart's, na Moravě Biteš jinak Heinrichs (B., quod etiam Heinrichs dicitur 1240) a j.

[48]) Werde, ostroh mezi vodami: „Vf dem werde czwischen den czwen wassirn" v Žitavě.

hradu[49]) na město přešlo, jako Winterberk, Kornhaus a j. Nejstarší osada městská po německu pokřtěná jest Hroznětin (od Hroznaty) Lichtenstat výše zmíněný (1213). Jména: Pomeisel (Nepomyšl), Bleiswedl (Bliževedly), Gabel (Jablonné), Triebau (Třebová) a p. nejsou nic než kvítky neobratné výslovnosti.

Z osazovatelů měst známe přede vším Kunrata Špitaláře, vladaře na Bětově, zakladatele Čáslavi a snad i Chrudimi, jenž Jaroměřice na Moravě z rozkazu Otakarova zdmi obehnal, a Kunrata z Levendorfu, osazovatele města Poličky velmi obratného. Že pak zakládací list města Poličky nejlépe poučuje o spůsobu, jímž města byla zakládána, klademe jej sem v širším znění.

Tam, kde v újezdu Lubném říkalo se l. 1184 *„na políčkách“*, vysazeno bylo město nyní místo Políčka (plur.) Poličkou zvané, a to listem krále Otakara, daným 27. dne měsíce září 1265. V úvodu vykládá král úmysl svůj zalidňovati místa dotud neobydlená, an píše: „Vědouce, že v hojnosti lidu jest sláva knížete a že číselností poddaných povznášena bývá čest a moc královské důstojnosti, ke cti a ozdobě knížetství našich pečujeme o to, aby místa pustá a neschůdná, jichž položení k tomu se hodí a jsou k tomu přiměřena, syny lidskými byla zalidněna a vzdělána ve prospěch služeb božích a užitků lidských; jdouce tedy za předeslaným úmyslem s vroucí horlivostí a úsilovností, svěřili a nařídili jsme Kunratu z Levendorfu, o němž jsme slyšeli, že jest muž v takových věcech zběhlý a zkušený, aby nové založení našeho města v Políčkách zároveň se všemi dědinami, poli ornými i neornými, lesy, háji, myslivostí, lukami, pastvinami, vodami a vodotečemi, lovy ryb a vůbec se vším, co leží při tom městě v délce a šířce, vysadil a úrodnými nám učinil pod právem, smluvami a podmínkami dole psanými.“ Podmínky ty byly: Kunrat a mužští jeho dědicové svobodně držeti měl fojtství a rychtu i v městě i ve vsech kolem města, nynějších i budoucích, právem a spůsobem takovým jako ve Vysokém Mýtě, dávaje králi dvě třetiny pokut. Zároveň byl popravcem celého okršku městského, trestaje právem hrdelním vrahy a jiné škůdce. V městě měl dva krámy masné a dva krámy chlebné, v Levendorfu svobodnou krčmu, a nemělo býti krčmy kromě v Políčkách na míli cesty okolo města. Mohl vystavěti si čtyři mlýny a svobodně jich užívati, s jiných pak mlýnů měl po lhůtě (libertas)

[49]) Haus = hrad: Rudolf dal l. 1307 Jindřichovi z Rožmberka „vnser haus Chlingenberch (Zvíkov)“. Podobně Engelshaus, Karlshaus (o němž viz, kde byl, M. Koláře v Památkách X, 141.)

uplynulé jíti úrok do komory královské. V hájemství města čili v okršku města jedné čtvereční míle vyměřeno bylo 800 lánů, jichž 50 k městu bylo přiměřeno, ostatní připadnouti měly k vesnicím později vysazeným. Od prvního vymýtění a zasetí dána byla svoboda dvacíti let, po níž platili s lánu čtvrt hřivny stříbra (ferto) váhy Litomyšlské. Nad to dávaly s lánu 6 beček (tyna) hrachu, 6 beček ovsa míry Litomyšlské. Aby pak si Kunrat popílil, dán mu byl a dědicům desátý lán svobodný. Pro snadnější a rychlejší města osazování neměl nikdo stěhujícím se kolonům překážeti nebo je zdržovati, nikde neměli platiti mýto a clo a po dvě léta zbaveni byli všech pokut za viny jinde zpáchané. Pro uvolnění a zvelebení obchodu nařídil Otakar, aby šla silnice od Vysokého Mýta skrze Poličku přímo k Brnu, nikudy jinudy. Mýto mělo za městem býti vybíráno, nikoli v městě, právě tak jako u Vysokého Mýta.[50])

Jinde bylo k městu přiměřeno *sto* lánů, jako v Chrudimi, Doksech, Jičíně a j., někde bylo méně. Drahé byly lány Chrudimské, lán za 10 hřiven podacího, v Doksech po hřivně. Úroku dávalo se s lánu všude více nežli v Poličce, ne-li hřivna celá, aspoň půl hřivny stříbra. Obyčejně dávána byla osazovateli čili rychtáři také *lázeň*, bez níž nelze si mysliti žádné město středověké, i jiné výhody. Krčmy a řemesla na míli cesty kolem města byly zapovídány, aby venkov ve všem zření měl k nejbližšímu městu. Krčmy vysazovati náleželo číšníku kr. Č. (dle listiny od l. 1337), ve středních čtyřech župách úřadu Pražského vykonávali to právo popravcové.

Formulář Henrika Italika, do něhož pojata jest i forma listiny zakládací města Aquily v kraji Abruzzském a pozvání k osazování Sicilie (1252) — byl zajisté ruch osazovací všeobecný, a všude cizím osadníkům veliké výhody byly slibovány — obsahuje podrobnější zprávy o *hrazení* měst, jež dálo se dle vzoru hradeb Kolínských nad Labem, tak že město městu se podobalo. *Příkop* (fossatum), 20 loket široký, obezděn byl s obou stran, tak že zeď lícní i s parkánem čili plotem byla z výši 20 loket; i zeď rubní čili vnější bývala od samého dna příkopu. *Parkán* (barchanum) byl plot nebo zeď na lícní zdi asi z výši muže. Ústeckým nad Lužnicí dovoleno bylo místo parkánu kamenného udělati plot (sepes loco barchani consepiant). Nic nevadilo, byly-li ve zdi městské

[50]) Emlerova Regesta, 191. čís. 499.

kostely, kláštery, dvory a domy, jen když byly kamenné, samy kus zdi nahrazujíce. Tak byl a slul v Praze kostel sv. Martina ve zdi. Otakar II. dal dominikánům staveniště na klášter a kostel v Nimburce, avšak že místo úzké bylo, měli vystavěti si domy kamenné nad Labem tak, aby na té straně městu byly ohradou, aby měšťané neměli potřebí opevňovati klášter a j. *Brány* (portae) byly nejméně dvě, pro vjezd a výjezd, při každé pak zdvihací most přes příkop a tři věže polouokrouhlé; v stranu k vodě bývala *branka* (portula, fortna) a blíže ní zhusta lázeň.[51])

Hradby městské byly nejnákladnější. Proto bývaly městům odpouštěny na dvě nebo čtyři léta daně a platy, aby za ně opevnění města bylo vykonáno. I později na opravu zdí, mostů a j. některé důchody a příjmy městům pouštěny byly. Tak *ližné* (schrottamt) plat od skládaní sudů. Mělnickým pro zvelebení města povolen byl l. 1274 sklad čtyr lodí se solí, slanečky a j. Kolínským udělil Otakar II. plné svobody, aby ve čtyrech létech město obezdili, dada jim na ten čas příjmy z rychty. Zhusta poháněn a nucen byl lid venkovský, aby robotou pomáhal hraditi města, aby dílo rychleji bylo dokonáno.

Ačkoli dle listiny Žatecké od r. 1264 každému bylo dovoleno, aby z kraje přestěhoval se do města, kdo pánu svému zaplatil *„výhost“*, přece byli měšťané v Praze i v jiných městech většinou Němci, jak doleji vyčet několika rodů městských ukáže.

Jen to slulo městem, co zdí bylo obehnáno. Mimo zdi městské byla *podměstí* a *předměstí*. Středem města a městem nejvlastnějším bylo *náměstí* (forum), z něhož ulice (plateae) rozličnými směry se rozbíhaly. Kde nepřekážely starší stavby kamenné, jako kostely a j., byly ulice velmi pravidelně rozměřeny, tak že pravým úhlem od sebe se rozcházely. Na náměstí, zhusta rozlehlém bývaly trhy týdenní a roční, sklady zboží a krámy potřeb každodenních. Jako pak soukenictví bývalo v městech velmi výnosné, tak bývaly pro sukna zvláštní *kotce, gewandhausy, sukienice* (v Krakově). Ze skladišť čili kotců za městem vzešly *kocandy*, i v Litoměřicích, kde *kocanda* také nepochází od nějakého božího poselství. Jatky na porážení dobytka sluly obyčejně *Kuttelhofy*. *Radnice* čili rathauzy teprvé ze 14. století (i v Praze) pocházejí. Na tržištích oznamovány byly *odúmrtí* čili statky odumřelé, aby přihlásil se, kdo by

[51]) H. Jireček v Památkách IX, 62.

k nim měl nějaké právo; tam provolávána byla i všeliká knížecí nařízení.[52])

Jakmile staveniště (areae) v městě byla vyměřena, záleželo na tom, aby domy do jistého času byly vystaveny. Proto v Novém Bydžově nařídili l. 1311 rychtář a konšelé, aby na šesti staveništích opuštěných stavěli jiní, a kdyby hosté časem se navrátili, aby jim peníze za staveniště vráceny byly. Staveniště dvanácti loket široké bylo za 8 grošů, jiné za čtvrt kopy grošů (věrduňk, ferto) jiné za 1 kopu, jiné za dvě kopy. Podobně bývalo dříve i jinde.[53])

Němci od Vlachů naučili se stavěti od kamene, jak slova jich: maurer, märtel, kalk, strasse (strata, chaucée = via calcata) svědčí. Stavěli tedy i měšťané němečtí v Čechách ode dřeva, jak časté požáry zničující celá města dosvědčují. Hradec vyhořel v 13. století, a odpuštěny mu byly platy po tři léta; v Domažlicích kováři a sladovníci přebývali v městě, až po častých ohních bylo jim l. 1341 vystěhovati se z města. I samo Staré město Pražské jalo se hojněji stavěti kamenné domy teprvé po roce 1320, když mu králem Janem na míli kolem Prahy vápno a kámen všeliký stavební lámati a cihly dělati bylo dovoleno.[54]) *Ulice* byly úzké, nerovné, nedlážděné; domy malé, hlubší než širší, o dvou, o třech oknech nezasklených, ačkoli, soudíce dle zprávy Eneáše Sylvia,

---

[52]) V kterých městech dálo se provolávaní odúmrtí, viz Aug. Sedláčka v Časop. musea král. Česk. 1876.

[53]) Kniha Bydžovská od l. 1311. Král Jan přenesené to město osvobodil dne 15. srpna 1311 od placení úroků, aby město snadněji ohraditi mohli. I poznamenáno jest, že dali od kopání příkopu 16 hřiven, za baštu (propugnaculum) dřevěnou před Pražskou branou 6 hřiven; jiná bašta byla proti Hradci; za vysázení rostlin (plantarum) snad na plot 6 hřiven. vykopání příkopů proti Chlumci 12 kop grošů; za plot (sepes septa) proti Hradci 4 kopy; za příkop opět 1 hřivnu a 2 kopy gr., za tři provazce (cordae) příkopu 22 hřiven. Když bylo město opevněno, byli rukojmí Václava II. ze závazků propuštěni. — Za pracování a dosažení privilegia dali l. 1311 osm hřiven. Ucházejíce se o osvobození od *berně*, šli do Brna, do Hor Kutných, do Prahy, což je stálo 5¾ hřivny; ale čeho žádali, nedosáhli, „což nám bylo dosti těžké a škodné". Dali bernu „bez milosti", s lánu po půl kopě grošů.

[54]) Karel IV. nařídil Žitavským po ohni l. 1359, že nemají „buwen mit hulze, sunder mit steyne, und die steynwende an den husirn suldin uf gen by der vordirsten sulen vorne an den husirn". Peschek, Zittau 1, 15. Dle rukopisu Žitavského dal jim Karel kromě úroku po 3 léta také 100 hřiven stříbra na vápno.

divícího se kráse skleněných oken českých chrámů před válkami husitskými souditi lze, že v Čechách i v staveních soukromých skla dříve bylo užíváno nežli v zemích sousedních. Nad nízký přízemek vyčníval do ulice krov s vikýřem nebo výstupkem, dole pak sůžovala ulici šíje od sklepa. Před domem byla hnojnice, od níž plynuli potůčkové a stroužky k hnojnici sousedově. Vepřový dobytek prohánĕl se volně po dvořích a po ulicích. Výstupky ty a svinstva odstraněny byly, když l. 1331 v Praze kladli dláždění (pavimentum) kamenné. Louny dlážděny byly l. 1335. Nebylo-li žádného pohodlí v kamenných příbytcích rytířských, neměl ho ani měšťan ve svém domku přikrytém rákosím neb slamou (došky). Kamen v ty doby nikde nebylo. Byla tedy města úzká, blativá, nečistá a tmavá, na těsné prostoře mnoho bydlitelů obsahujíce. Výjimkou byly dvory kněžské, zemanské, prostory před kostely, hřbitovy kolem kostelů — kde *škola* byla, byla na hřbitově nebo jinde blíže kostela.[55]) Není divu, že v takových městech lidé mřeli každé chvíle morem a jinými nákazami.

První podmínkou vysazování vsí a měst právem německým bylo vymanění hostí čili příchozích z područí úředníků župních a povolení zvláštního rychtáře. Byla v 13. a 14 století veliká bujnost a neskrocenost mezi lidmi, z čehož veliké pokuty a nelidské nám tresty se vysvětlují. Zámožnosť arci bývá základem vzdělanosti, ale také hýření, svévolnosti a násilnictví. A bohati v městech byli, jak doleji vyložíme. Příjmy komory královské z rycht (dvě třetiny pokut) byly znamenité, jakž vysvítá z toho, zač byly osobám pronajímány. Kunrat Pisinger najal rychtu *Klatovskou* na jeden rok za 50 hřiven; Albert a Werenher měšťané

---

[55]) Hellwald l. c. 315. — S obecným tím nákresem shoduje se vylíčení starého Pražského města. Nebylo jináče ani někdy v Aténách, chrámy a stavbami obecnými proslavených. Jest o nich svědectví, „že ulice aténské jsou tak křivé a těsné, a domy (soukromé) skrovné a neúhledné, že cizinec, jenž náhle v městě by se octl, právem by pochybovati směl, nalézá-li se v oněch slavných Aténách; avšak pochybnosti jeho zmizejí, spatří-li ty divy staveb veřejných, n. p. odeion, nejkrásnější na světě, divadlo, chrám Atény a j. (Velišský 79.) Aby v každém královském městě škola byla, nelze říci s jistotou, protože variant listiny, z níž to bývá dovozováno, zní místo *scolas* salas, a nelze rozhodnouti, kterému čtení přednost dáti sluší. Ani to neshledává se skutkem, aby před válkami husitskými byly školy při všech farních kostelích; knihy visitační od l. 1380 nezmiňují se ani v Praze o škole při každém kostelu. O tom jindy podrobněji.

prodali dědičně rychtu *Kadaňskou*, za ročních 40 hřiven; Minhart měšťan z Prahy najal rychtu *Hradeckou* za 100 hř. zlata a 4 postavy sukna z Gentu; — l. 1399 najali si Žitavští rychtu od rychtáře za 40 hřiven žitav., l. 1404 od rychtářky za 35 kop grošů.

Kromě dědičného rychtáře spravovala se obec konšely přísežnými, k návrhu města králem nebo úředníkem jeho volenými. Obnovování rady městské dálo se každého roku, a sazeno bývalo *dvanáct* konšelů, z nichž každý jeden měsíc jakožto *purkmistr* obec spravoval. Vykonavatel politické moci královské v městech byl v 13. stol. komorník královský, později *podkomoří*, jehož úřad za Jana Lucemburského nabyl již takové důležitosti, že po něm bažili i pánové nejpřednější; rovnal se zajisté úřadu novějších ministrů finančních.[56])

Zvláštní práva měst německých byla: Soběslavovo právo Němců Pražských (1178), právo měšťan Brněnských (1243), právo Jihlavské (1249), právo Chebské (1266), právo Hlubčické (1178), právo Německobrodské (1278).[57]) Chrudim dostala právo Jihlavské, Beroun (1302) právo Starého čili Většího města Pražského. Malostranští a mnohá jiná města řídila se právem Magdeburským, po zemích východních (ve Vratislavi, Krakově, Lvově a j.) velmi rozšířeným, města pak jižní některá spravovala se právem Norimberským. Jak z knihy výpovědí městských (Liber sententiarum) vzešlo právo Pražské, vedle obyčejů domácích i cizích i výroky práva římského v sebe pojímající, z něhož časem vypučelo zvláštní české právo městské,[58]) to očekává na jiné badatele.

Soudy a jiná řízení děla se v místě zahájením, t. j. kdykoli zasedli konšelé do čtyr lavic, předstoupili před ně strany sporné nebo kupující a prodávající statky měšťanské atd., za nimi pak zavřeny byly mříže (cancellae) čili zábradlí, tak že místo konšelské bylo zavřeno čili zahájeno (odtud „zahájiti soud“ tolik co počíti soud), aby jednání nikým nepovolaným nebylo vyrušováno, a konšelé mocí a násilím bezpečni byli. Ačkoli pak převádějíce vlastnictví s osoby na osobu, před hojnými svědky symbolů právních užívali, tak že důkazem vlastnictví v čas potřeby byli bývalí svědkové, tak jako při ohledávání mezí svědčívali lidé nejstarší, kteří zpamatovali se, že za mladých let na meznících kladených biti

[56]) Úřad podkomořský v Čechách, rozprava dra Jar. Čelakovského důkladná a obšírná v Časop. mus. kr. Č. 1877.

[57]) Jireček, Codex juris Boh. I. čís. 17. 37. 39. 54. 61. 70.

[58]) Palackého Děj. 2, 1, 16.

nebo jinak byli ztýráni: přece prodlením času a za často měšťanů jinam se stěhování — pro zisk byli opustili vlast, pro zisk opouštěli i město, v němž byli se zakoupili, kynulo-li jinde snadnější jmění nabývaní — nebylo možná spolehati se na paměť lidskou. To bylo příčinou *kněh* městských, do nichž důležitější opatření, nařízení, rozsouzení, později i trhy a koupě a j. krátkými slovy byly zapisovány. Čím častější bylo později psaní a čím složitější úřadování, tím více kněh přibývalo pro odborná oddělení.

Ze století třináctého po nějaké knize městské není žádné stopy. Bylo-li kde něco takového, zašlo již dávno ohněm nebo jiným nenadáním, protože s knihami městskými pod největšími pokutami a tresty bývali do nedávna nejvýš opatrni.

Za Jana Lucemburského víme s jistotou, že ještě ve všech městech královských nebylo kněh městských. Nejstarší knihy, o nichž víme, jsou: Kniha Starého města Pražského (liber vetustissimus civit. Prag.); dne 13. pros. 1311 počátek knihy Novobydžovské (liber conscientiae), v níž obsaženy jsou trhy a trestné věci; l. 1350 založena byla kniha Žitavská: co v ní bylo napsáno, mělo moc a platnost práva (jako desk zemských nikdo ničím nepřesvědčil). L. 1368 Havel Zvířetický z Lemberka dal městu Jablonné knihu městskou, aby do ní znamenali rychtář a konšelé, co bylo památné — ale kniha ta shořela. V Lipém měli knihu zamčitou, jež jim za sporu s vrchností o kobylé pole odcizena byla. Nejstarší kniha Kolínská, dotud zachovalá, zápisy má od l. 1376, zbytek knihy Čelakovské od l. 1378. Kniha České Kamenice z l. 1380 pochází od Jana z Michalovic (daz alles, daz doryn geschriben wirt, daz daz alle crafft vnd macht haben zol, vnd do weder nymand weder reden zulle, weder mit worten noch mit werken by unsern hulden). Dne 6. února 1382 otevřena byla kniha Manětinská pro nařízení (ordinationes), smlouvy (pacta), rozsudky (causarum conditiones determinatae), a to z usnešení přísežných i celé obce, se svolením Beneše komtura Manětinského a j. Knihy ty psány byly nejprvé latině, potom německy, posléze česky — nejstarší zápis český jest v Praze na Hradčanech od l. 1388.

Při městech u starých župních hradů založených i jinde po krajích měli králové stará hospodářství (villicatio), jež buď vladaři (villici) spravovali, nebo byla dávána v nájem, jako u Budyni na 3 léta za 100 hřiven stř., na Zbraslavi na 4 léta za 200 hř., v Litoměřicích na jeden rok za 40 hř., v Hradci na rok za 90 hř., v Plzni za 30 hř. Na takových hospodářstvích robotovali lidé

sídlem nesvobodní. V Hradci Václav II. l. 1297 domy nad podměstí, slušící k hospodářství královskému připojil k městu. I měšťané hospodářství taková najímali, majíce zhusta kromě svých lánů dvory i celé vsi na venkově, ne toliko Pražané, než i jinde po všech městech; ano i obce pro rozmnožení důchodů svých hned v 13. století vsi si kupovaly. Hradec měl hned r. 1225 své Vesce; *Slaný* měl (1305) ves Dražkovice, *Beroun* (1302) 6 vesnic; Hostík měšťan z *Budyně* v Malovarech 6 lánů; Wernher a Minhart měšťané Kadanští nabyli vesnic Kyslingeswerd a Perchtoldeshagen, jež míval Jindřich z Königswaldu do svého živobytí, jež manželka Juta propadla králi pro své provinění; Mostečtí, Litoměřičtí a j. i pro obce i pro jednotlivce vsi kupovali, vysazovali a dle vůle jiným darovali nebo prodávali. Možná říci, že měšťané každého svobodného města jako Pražané velice přispěli ku zplodnění porostlého dotud okolí, více nežli klášterové u nás za doby starší, zakládány byvše nikoli jako jinde na místech pustých, než v osadách nebo blíže osad již poněkud vzdělaných a obydlených: Veleslavín, Ruzině, Liboč a j. (n. p.) nebyly teprvé klášterem Břevnovským založeny, než jemu již jako obce založené (993) darovány. Když do Čech přibylo tolik pilných rukou a s nimi tolik touhy po bohatství, jakž při vystěhovalcích všude bývá (z lásky nikdo nestěhuje se do ciziny, než z nespokojenosti, rozmrzelosti a pro naději hmotného zisku: tak ani nyní Žida do Vlach, ani Němce nebo Čecha do Ameriky nebo na Rus žádný motiv světový netáhne, než očekávaný, zhusta zklamaný, osobní prospěch), jaký div, že i samo polní hospodářství, dědictví to Slovanů nejpřednější, v Čechách bylo rozmnoženo a zvelebeno. Více krků, více potřeby, nad to pak země okolní na přívoz obilí z Čech navykly byly od starodávna. „Česká země matka chleba" staré přísloví: i byla jí tím více, čím jistěji smluvami a platy poměry obyvatelstva byly uvolněny.

Že lány městské i vesnické pilně byly klučeny a osévány, vzešel z toho nový stálý zisk králům i jiným vrchnostem. Jistě že lány pusté a porostlé prvotně tak na vlas nebyly odměřovány. Když pak viděly vrchnosti, že orné půdy během času značně přibylo, jaly se lány *přeměřovati*, aby co nad prvotní míru bylo vyměřeno, pod stálý plat bylo přivedeno. První takové přeměřování podnikla, pokud známo z listin nás došlých, Griffina kněžna Sandecká (1302), dočasná paní na *Budyni:* co vyměřeno, pod nový plat s vědomím Václava II. bylo uvedeno. Na *Mělník* vzpomněla si Elška Přemyslovna l. 1320, na *Plzeň* pak král Jan l. 1321. Na Mělníce vyměřeno bylo

15 lánů nadbytečných z míry vyplývajících (lanei superflui resultantes), tak že bylo s nimi při městě 88¾ lánů pod úrok 1 hř. Patnáct těch lánů dal král Jan pod plat Janu proboštu Vyšehradskému, od něhož za ten plat dvůr v Hovorčevsi (243) vyměněn byl. U Plzně bylo takových lánů přerůstajících (supercrescentes) naměřeno *sedmdesát*. Dal je Jan za služby témuž proboštovi, ten pak kapitole Vyšehradské. Stalo se tedy v 14. století obyčejem, že vysazujíce osady právem německým, vymiňovali si užitek s toho, co by potom nad původní míru bylo vyměřeno. Tak vysadil l. 1340 Kunrat opat Osecký Vlkovi ves Mnichov právem německým; ke vsi přiměřeno bylo 11 lánů, co by pak nad to vyšlo z nového přeměřování, mělo připadnouti ve prospěch kláštera. Odtud pošel nový druh milostí a privilegií, že při koupích, darováních nebo vysazováních bylo ujištěno, kdyby pozdějším přeměřováním více bylo naměřeno, že má příjemci vše zůstati.

Kterak měšťané vstupovali v řady podnikatelů při zakládání městeček a měst, toho za nedostatku zpráv jest aspoň jeden zajímavý příklad: Sotva činí se l. 1263 zmínka o měšťanech *Kravařských* (klášter Doksanský prodal jim pozemky v Kopistech), slyšíme hned l. 1264, kterak Kunrat a Heřman z Kravař (Grabern) smlouvu činí s Otakarem II. o založení města *Hirschberka*, jak měly býti a byly pojmenovány *Doksy*. V lese nad říčkou Doksou se vsí Chlumem pod Bezdězi koupili 100 lánů orných i neorných za 100 hřiven stříbra, aby tam vysadili město, jež mělo užívati práva Pražského a svobod měst a městeček v Čechách. Za to měl míti Kunrat rychtu svobodnou s třetím penízem, 2 lány orné a 2 lány posud porostlé, oboje svobodné, i mlýn svobodný, jejž si vystaví, beze všeho platu. S lánu orného měli dávati měšťané hned úroku po jedné hřivně, s lánu porostlého teprvé po 8 létech též po jedné hřivně, kromě ospu čili obilních dávek naturalních.

Největší důležitosti nabyla města všude i u nás svými *řemesly*. „I za naší daleko pokročilé doby možná posouditi, věc i povrchně jen pozorujíc, jaký rozdíl jest mezi živností venkovskou a městskou: mnoho sbíhá se tu příčin živnost venkovskou nepřekročitelnými závorami svírajících, přede vším pak *nemůže* tu ani nastati *potřeba* nesčíslných věcí a oprav, již vzbuzuje jedině hustší obyvatelstvo v místě stěstnaném, na čemž vůbec záleží možné zvelebování všeliké vzdělanosti.“ [58]) Bylo viděti hned v 13. století,

[58]) Hellwald II, 306.

kterak v ulicích svůj k svému se řadil, tak že lidé téhož zaměstnání v jedné ulici přebývali, která po nich jměla i jméno, jakž toho v městech a městečkách našich několikráte přestavených památka potrvává: ulice rybářská, řeznická, jirchářská a j. Jako v Praze tak i v jiných městech sestupovali se řemeslníci v *bratrstva*, jednak pro zvelebování služeb božích a počestnosti pohřbů, jednak pro odstraňování lidí od řemesel, kteří nepožívali práva městského nebo nebyli po jich spůsobu dílu vyučeni. Z toho vznikli hned z prvu všude pořádkové čili *cechové* řemeslničtí po spůsobu měst starších. Že ani Praha nemá staršího *psaného* řádu cechovního, nežli jest řád krejčích, ztvrzený l. 1316 od rychtáře a rady Starého města,[60]) z toho nikterak souditi nelze, že by řádů takových dříve v městech nebývalo. Mnohá města, kdyby bývala měla výroční trh teprvé od té doby, kdy mu naň vydáno bylo privilegium královské, nebývala by třeba po 200 let ani městy, a přec jimi byla a trhů užívala. Však nejsou mnohá privilegia nic jiného nežli ztvrzování *zvyklostí* starobylých, vymáhaná zvláště tenkráte, když někdo se jich dotýkal na ublížení osobám neb obci.[61])

Řemesla v městech snadno mohla mohútněti a zdokonalovati se, nadána jsouce *monopolem* t. j. tím, že na míli cesty kolem města nikdo neměl dělati žádných řemesel, aspoň ne na prodej. Zvláště pak pivovarnictví, jež v Čechách i před založením měst dobře znali, prohlášeno bylo za výhradní živnost městskou, ano i trestem smrti bylo vyhrožováno, kdo by mimo město postavil pivovaru. Takovéto monopolisování řemesel a průmyslu samo vedlo k tomu, že řemesla pilně bděla nad děláním díla dobrého, a že přirozeně nastalo *dělení práce* mezi *učeníky, tovaryše* a *mistry*, čímž cechové i vychovávaní odrostlejší mládeže, aspoň náboženské a občanské, nehledíc k literním na sebe brali.

O trzích přestávala nucená prodej; trhy byly svobodny, a z blízka i z dále svážely na ně plodiny i výrobky řemeslné. Tu scházeli se cechové a řemeslníci rozličných měst, a bývalo mezi nimi stálé dorozumění a přátelství. Jako pak za humanistů v 16. století byla kosmopolitická obec učenců po všech zemích, a za

---

[60]) Tomek I, 332.

[61]) V Jihlavě (n. p.), kde hned v 13. století vedle hornictví kvetlo, jako v Praze, flanderské soukenictví, jisté že brzy cech soukenický byl založen, ačkoli psaná jeho pravidla, teprvé z l. 1360 pocházejí. K. Werner, Iglauer Tuchmacherzunft. Lpzg. 1861, 6.

dovršení studií považováno bylo volné po akademiích cestování: tak několik již století před tím bylo bratrské spojení mezi měšťany téhož řemesla po všech městech i cizích zemí, a tovaryš nedosáhl mistrovství a práva, aby sám mohl dělati řemeslo, dokud na cestách v řemesle svém se nedotvrdil, na cestách pak v každém městě dostávalo se mu podpory z povinnosti. Samým tím cestováním nabývali cechové řemeslní, dokud nezkoravěli a nezakrněli, pružnosti a dokonalosti, jakých by, doma sedíce, nedosáhli. Cestováním takovým proměňovaly se přirozeně mravy, kroje a nástroje, a zavřená města otvírala se novým pokrokům a prospěchům. Že zřízení cechovní mělo také své vady, jinak býti nemohlo. Cechovnictví bylo „nejdokonalejší despocií v užším kruhu, učenictvím zakukleným, služebnictvím, mistr tyranem; bylo vládou monopolu, nejrozkvetlejšího kastovního sobectví, soustavným potlačováním genia.“ [62]) Ale bez toho všeho nemohli by byli státi se cechové tím, čím byli.

Kterak *obchodem* přívozným a průvozným *musila* bohatnouti za starších časů privilegií, toho příkladem budiž darování Přemysla Otakara II. l. 1278 *Mosteckým* učiněné. Silnice přes hranici Českou neměla jíti jinudy než Mostem k Wartě, v okršku pak dvou mílí všecky cesty měly směřovati k Mostu. Kupci odkudkoli přijíždějící v tu stranu, *musili* po dva dny zastaviti se v Mostě a vyložiti obilí, sůl, sukna a j.; teprvé po dvou dnech, ať prodali nebo neprodali, mohli volně jeti dále. Na míli kolem města nemělo býti pivovarů ani řemesel (manuales operarii, artifices mechanici), jak při městech tehdejších samo sebou se rozumí. Podobně byli plavci polabští povinni skládati zboží čtyr lodí na Mělníce. Proto zakázal Otakar l. 1269, aby kupci nestavovali se a neskládali v Německém Brodě, v panském městě Smila z Lichtenburka, nařídiv, aby přímo jeli k Jihlavě, městu královskému, na jehož zvelebení králi více záleželo. Teprvé Ota Braniborský brzy po pádu Otakarově (7. října 1278) kupcům dovolil, aby v Brodě se stavovali. Patrno, že nucený běh silnic ku zdaru města nemálo přispíval; nebo kupcům i později přísně bylo nařizováno, kudy mají jeti, aby neminuli toho nebo onoho města, i když si patrně zajížděli. Kdyby zajisté nemělo město výhod jdoucích ze silnice, nemohlo by bylo platiti tolik do komory královské. Bývaly z toho později spory a soudy místy téměř nekonečné.

---

[62]) Hellwald 310.

Že obchod nejživější a nejrozmanitější soustředil se v Praze, známe z doby nejstarší. Dle privilegia Václava II. od l. 1301 povinni byli kupci, nežli dále jeli, zboží v Praze vykládati po *pět* dní. Mezi věcmi do Prahy i jinam přiváženými[63]) bylo veliké množství *slanečků*, jež kupci, nežli je do Prahy přivezli, povinni byli v Litoměřicích a na Mělníce vykládati. Bývala po nich velká poptávka, protože po jídlech pepřem a jiným kořením přemáhaných byly skutečným chuti napravením. Ačkoli pak *Flandrové* v Praze i v jiných městech dobrá sukna dělali a barvili (ve Vídni: flander = barvíř), přece na všecky strany mnoho suken z Flandrie jako dříve bylo rozváženo. Sukna flanderská dělána jsouce z vlny *anglické*, neměla v jemnosti suken sobě rovných, pročež ne toliko v 13., než i v 16. století bývala nejdražší. O postavy sukna Gentského již jsme výše zavadili.[64])

Znamením práva skladu a snad i samostatné moci soudní a trestní (odtud „sanguinarius“) byly „sloupy Rolandovy“, tak zvané. Jest jich mnoho v severních Němcích; v Čechách zachovaly se tři z doby pozdější, z nichž „Bruncvík“ při Karlovu mostu v Praze a utonulý meč jeho staly se miláčkem pověsti národní. V Bremě zmiňuje se o Rolandu listina k roku 1110, v Halli (Dobrosoli) k. r. 1341. U nás písemných zpráv není; toliko o muži držícím palici, stojícím na pilíři od r. 1539 při pravém rohu průčelí radnice Litoměřické poznamenal dobře M. Pavel Stránský (Respubl. Bojema 1641, 95), že právo skladní znamená a Rolandu německému se podobá.

Domy sluly nejčastěji po znacích na nich malovaných, po nich pak i osoby (i v 14. století známý boháč Pražský Rotlev od lva červeného) — Praha starobylého toho spůsobu posud více šetří nežli jiná města středoevropská, tak že si toho všímají i cizí badatelé. Město od města líšilo se znakem, jejž mívalo na štítech, na korouhvích, na pečetech. Nevíme příkladu, že by městu

---

[63]) Podrobný jich popis v Tomkově Praze I, 316 sld. Ze souvislých dějin obchodu Českého v souvislosti jest dotud upřímný pokus F. L. Hübschův „Versuch e. Gesch. d. böhm. Handels“ Pr. 1849. Od té doby bádaní v té věci utěšeně pokročilo.

[64]) Na pobřeží Severního moře dělali nejkrásnější sukna hned za nejstarších časů. Karel Veliký († 814) poslal Harunu al Rašidovi sukna frieská barvy bílé, šedé, modré a pestré. Soukenictví to po Friesech zdědili Flandrové na témž pobřeží.

některému znak byl udělen v 13. století. Teprvé později, zvláště v 15. a 16. století králové městům hojně znaků udělovali, je rozmnožovali nebo polepšovali. Badatelé němečtí pilně po tom se shánějí, bylo-li nějaké *pečeti* městské před l. 1290. Nelze za středověku mysliti si osobu neb obec samostatnou bez pečeti, protože každá listina místo podpisu přivěsením pečetí byla ztvrzována. Psané zprávy o pečetech městských není. Avšak za krále Jana (1310—1346) víme dobře, kterak bylo městům majícím ručiti za dluhy královy, nařizováno, aby přinesli pečeti, jež měli přivěsiti k dlužním úpisům. Praha má posud z té doby své pečetidlo, a pečetily i měšťanky svými pečetmi, l. 1330 Anežka vdova po Martinu Koclinovi na horách Kutných, l. 1338 Zdenka Bolková měštka Pražská. O výslovném povolování *vosku* zeleného nebo červeného slyšíme také teprvé později, když rozdíly stavovské provedeny byly do nejmenších podrobností. Soukromníci pečetívali voskem černým (jako mistr Jan Hus); zeleným dovolil Vladislav II. pečetiti l. 1481 Rakovnickým, 1498 Soboteckým, 1503 Brandýským n. Orl.; červeným král Jiří l. 1464 Klatovským, 1465 Táborským, Vladislav 1474 Mýtským, 1478 Poličkám, 1483 Solnici, 1488 N. Brodu, 1489 Kolínu, 1491 Velvarům, 1500 Rakovníku, 1502 Berounu, 1514 Blatné; před r. 1515 pečetili Chomutovští žlutě, černě, zeleně, po tom roce zeleně; atd. Jaký hlubší význam mělo to barev rozeznávání, nevykládá žádná listina udělovací. Že by městům Českým odměnou za ztečení zdí Milánských l. 1158 uděleny byly znaky, mající ve štítu zdi městské s branami, věžemi, cimbuřím a j., jak častěji možná čísti a slyšeti, jest holý nerozum, protože tehdáž v Čechách ještě žádných měst *nebylo*.

Na jiná místa lákáni byli Němci pro nesmírnou bohatost *dolů*. Jak rychle zmohla se u stříbrných svých dolů Jihlava, po prvé l. 1227 jmenovaná, později pak Hora Kutná, jež hojností všecka hornická města zastínila. Výše dotčeno bylo, že Otakar II. nepřál tak panskému městu *Německému Brodu*, jako přál své Jihlavě. A jak rychle zmohútněl přece horami svými Brod ten. Když v horách pomezních nedaleko těch míst, kde býval starodávný *brod* přes Sázavu, objevena byla ruda stříbrná, rozmáhala se tu stará osada přirozeně Brodem zvaná, tak že již l. 1234 úředník dolů stříbrných, léta 1258 Erhart mincmistr v Brodě se připomíná. Smil z Lichtenburka, jemuž Brodsko náleželo, dal l. 1257 desátek z hor v Brodě, Bělé, Šlapanici klášterům Sedleckému, Žďárskému a Hradištskému. L. 1261 připomínají se v Brodě již měšťané,

a že byli Němci, slul po nich Brod Německý. L. 1265 dal Smil z Lichtenburka rychtáři Wernherovi ves Macourov. L. 1269 byl Brod již tak hlučný, že se tam kupci stavovali, což jim Otakarem bylo zakázáno, ale Otou Braniborským opět dovoleno na pět let jeho vladaření. L. 1278 Jindřich, Smil, Oldřich a Raimund z Lichtenburka ztvrdili Brodským jich svobody a podrobná práva. Tenkráte již Brodští ohražovali město; l. 1310 již bylo obezděno. S doly stříbrnými souvisí také vznik *Krucmburku, Humpolce, Příbrami* (1311 Kunrat z Příbrami s Hainzmanem a Mikulášem, měšťané Pražští, dali biskupu Pražskému huť — huttam —, již byli sami udělali). Všude při horách Němci, nejvíce měšťané, zvláště Pražští.

Mladého květu měst Moravských pohubili sveřepí Tataři (1241); města Česká bujně již rozkvétající málem zničila vláda Braniborská po smrti jich otce Otakara. Nad pomyšlení vyhubena a spustošena byla země Česká, když mladounký Václav II. vládu nastupoval: klášterové prodávali, kde co mohli, jen aby se uživili, vsi byly vypáleny, obyvatelé zaplašeni; v městech nebylo lépe. Nemalou tedy na to Václav II. péči vynakládal, aby opět vzkřísil a rozmnožil svobodný stav městský. Vyznal sám, že přeje si, „aby města naše, jež po smrti někdy otce našeho pro mnohonásobné bouře byly bez pokoje a málem obyvatelů zbaveny jsou, pokoji řádu se těšily a obyvateli naplnily". „K žádosti veškerých měšťanů všech měst Českých, zvláště že tím netoliko mohou nabyti věcí svých rozmnožení, než i déle a šťastněji setrvati", ustanovil a zákonem na vždy ztvrdil Václav II. 24. dne měs. května 1285, „aby řečení měšťané k nikomu jiné zření neměli" nežli ku králi a dědicům jeho aby věrnost a poslušnost zachovali, pěstujíce pak mezi sebou svornost a spravedlnost, bez nichž nic nemá trvání, aby společně snášeli dobré i zlé. Kdyby městu některému někým škoda byla učiněna, král pak mu nemohl dosti učiniti pro neposlušnost: měla města spojenými silami proti škůdci vytáhnouti a, možná-li, zmocniti se jeho osoby, aby neušel potrestání. Kdyby pán, rytíř nebo jich služebníci městu škodil kořistí, lupem nebo ohněm, a nechtěl by, pohnán jsa, státi k soudu, mají měšťané toho města s vědomím královým jej zatknouti, až by škoda i vina byla napravena. Psanci šlechtičtí i služební, jakmile každému městu zvláště psaním byli oznámeni, v městech měli býti zatýkáni. Když měšťanu proti šlechtici při soudu krajském dáno bylo za právo a šlechtic překážel, aby měšťanu stalo se po právu, měl šlechtic, v kterémkoli městě by byl postižen, zatčen býti nebo lidé jeho se svolením

královým. Bylo také nařízeno, „aby měšťan, který by se dal v čeleď a službu panskou, k napomenutí rychtářovu se všelikým statkem svým odejíti musil z města.“ Spory mezi měšťany některého města, vzešlé před vydáním listu Václavova, měli měšťané dvou jiných měst po přátelsku vyrovnati, neubližujíce právu královskému (kdyby šlo o pokutu). Konečně ztvrdil Václav II. všecka práva a starobylé zvyklosti chvalitebné, pokud nebyly na ujmu jemu nebo rodu jeho, pohroziv, kdyby kterýkoli obyvatel království Česk. odvážil se něčeho proti těm ustanovením anebo jich i v nejmenším porušoval, že dle práv městských a pomocí měst tak bude potrestán, že bude jiným na postrach a pro příklad.[65])

Z listu toho porozuměti lze, že svobodná hrazená města byla šlechtě trnem v očích, že jim zbojná šlechta škodila jak mohla, vzpírajíc se proti právům městským, dle nichž pro dluhy v městech mohla býti zatýkána, jakž Otakar II. městům (Mostu 1278) byl dovolil, a že města vykonávala úřad popravců, stíhajíce psance a škůdce zemské. Služba panská protivila se svobodě měšťanské. Proti šlechtě sestupovala se města v branný spolek, Václavem pak bylo městům spolčování takové ztvrzeno i dále dovoleno, tak že města vystupovala proti šlechtě jako stav sjednocený proti stavu, těšíce se zvláštní přízni královské. I na sněmích měla města platný hlas, o čemž jest první zpráva od l. 1280, když Ota Braniborský svolal na sněm i „měšťany opevněných měst (cives munitarum civitatum).“

Jako města vlaská volívala si mocné ochrance, tak byl Václav II. ochranným pánem (tutor, capitaneus) měst některých i mimo Čechy: l. 1298 Freiberka a Kamenice v Míšni.

Hned za samého počátku 13. století i klášterové a šlechta na svých panstvích vysazovali města, k čemuž potřebí bylo povolení i ztvrzení královského, protože kromě krále nemohl nikdo nikoho vyjímati z moci soudů župních.[66]) O Hroznětíně (1213),

[65]) Veledůležitého toho listu Václava II. zachoval se opis toliko v staré knize města Kolína nad Labem (Emlerových Regest 580 čís. 1346). Kdyby po městech staré knihy městské zničeny nebyly, kolik by v nich nalezeno bylo zpráv k poznání doby i starší, nežli z níž knihy pocházejí. Tím pečlivěji sluší tedy každému vzdělanějšímu vlastenci všímati si i nejnepatrnějšího zápisku pocházejícího ze starší doby, abychom dodělali se znalosti naší minulosti co nejpodrobnější.

[66]) To věděli ovšem i později. L. 1541 mluvili Úští a Krupečtí proti Chabařovským, před soudem komorním: „Vysazovati městečka a práva na živnosti městské nenáleží než králi.“ Registra s. kom. 7. J. R. 76. Krupá

Königsberku (1237), o Brodu Smilovu čili Německém a j. zmínili jsme se výše. Václav II. potvrdil Bavorovi ze Strakonic l. 1293 vysazení Horaždějovic právem městským, vyňav je z moci krajských soudů; l. 1300 jmenuje se tu Ludpold rychtář, Rimbota měšťan. Městeček během 14. století přibylo velmi mnoho, ačkoli o všech nezachovaly se zprávy o roku jich založení.

Ohlednouce se konečně po rozvoji německých měst v Čechách, jejž jsme posud stopovali, přisvědčíme dru. H. Jirečkovi z přesvědčení: „Možno říci, že by se z podhradí hradů staroslovanských a z vesnic trhových v rychlém čase byly vytvořily na základech slovanských ne sice města toho spůsobu, jakých založili Němci, ale osady hradské i tržní, jak se na př. v této chvíli představuje Srbský Bělehrad. Starý hrad zůstává hradem, před ním pak a kolem něho, jako ve stínu jeho a pod jeho ochranou, rozkládají se sídla řemesel a kupectva.“ Ale nedočkavá finanční politika posledních Přemyslovců přirozený ten rozvoj překazila, davši se uchvátiti cizím proudem kolonisačním, jako panovníci jiných zemí.

Praha, „hlava království“, i jiná města královská nemalou pohromu vzala bouřemi po vymření rodu Přemyslova, potom pak nepořádky a neslýchaným vydíráním za Jana Lucemburského. Avšak tím samostatněji v řádech a právech svých se utvrdila. Založením Nového města Pražského (1348) za požehnaného panování Karla IV. počal se v Praze i v jiných městech zmáhati živel český, jenž válkami husitskými, vyjmouc města některá pohraniční, všude dospěl vrchu nejvyššího, když byli měšťané němečtí buď vystěhovali se, nebo v řadách vojsk Zikmundových pobiti byli nebo se počeštili. Když byla města česká svobodami a dobrým hospodářstvím nejvíce zbohatla, tak že statky pozemskými oplývala, zbavena byla pro odboj Ferdinandu I. l. 1547 učiněný skoro všech svých statků a mnohých svobod. Zotavivše se, zdrcena byla neřestmi války třicítileté. Od druhé polovice 18. století stala se města rejdištěm snah poněmčovacích, pomohše pak nejplatněji probouzeti národ, nejedna z nich uchylují se nyní od bývalého snažení národního, tak že přílišným oblibováním a rozšiřováním spisů a časopisů německých vědomí i písemnictví národní nebezpečně bývá podrýváno. Avšak promlouvati o tom šířeji v náčrtku našem již nelze. Jediné přání zbývá, aby pilností a podnikavostí zmáhala

---

sluje l. 1305 vrch čili místo, kde kopají cín (mons seu locus, ubi stanum foditur).

a zvelebovala se naše města, byla středisky ušlechtilé vzdělanosti a nepsala na zeď, než byla „pevná vlasti hráz“.

III.

Starší zprávy o městech a měšťanech některých.

Pro doplnění náčrtku našeho klademe sem zprávy některé, pokud o nich nestala se již zmínka, omezujíce čas celkem rokem vymření Přemyslovců, 1306. O *Praze* viz převzácné dílo Tomkovo. Aby pak poněkud patrno bylo, které národnosti měšťané v městech přebývali, klademe sem tam jména osobní zvláště konšelů.

Bechyně: l. 1268 vystaven hrad, l. 1281 přivedeni sem minorité; v tu dobu bylo tu nejspíše již městečko; ohrazení města vykonal k rozkazu Janovu Oldřich Pflug, začež dostalo se mu několik znamenitých usedlostí v městě i při městě.

Beroun, město král. založené při brodu přes řeku Mži; osadníci přišli od Bernu Švýcarského. Ze cla tu vybíraného daroval Václav II. desátý týden kostelu Pražskému. Bylo snad slabé původní města toho cizinci osazení; nebo dříve nežli v jiných městech dočítáme se v Berouně české i německé národnosti (universitate civium et hominum utriusque linguagii et idiomatis tam bœmici quam teutonici 1350).

Bílina: Měšťané 1322: Gablo rychtář, Jakub púrkmistr, Hanneman Roblo, Albert ze Zhořelice, Heinzelin, Jan Jordanův, Albert Troller, Kunrat soukeník, Teulin z Třebenice, Mik. z Březan, Mik. Zudek, Hanek

Boleslav Mladá. L. 1334 Ješek (Jan) z Michalovic přenesl a vysadil (transtulit et situavit) město Boleslav na vrchu Hrobcích. Dal městu práva Nimburských, „vyjmouc ona práva, jež král pán náš může a mohl by dáti a uděliti, jichž my darovati nemůžeme aniž chceme.“ Dal jim pánve (patellas) na vaření piva, dříve pánům náleževší, prodal jim 30 masných krámů za 60 kop gr., dal 24 krámy pekařské, 12 soukenických, 20 ševcovských a dvě louky. Rychtář Jindřich koupil rychtu s třetím penízem, s krčmou a s dvorem svobodným.

Bor městečko (1304).

Broumov: 1266 fojtství (advocatia), 1296 město (civitatis).

Budějovice (Budivojovice, Budivoj's). Osadu založil Budivoj z Rožmberka, již odňal Otakar II. Číšovi z Rožmb. Rychtu měl tu Klaric mincmistr, po něm pak syn Václav se svolením Václava II. l. 1296. Konšelé l. 1302: Květoň jirchář, purkmistr, Pesslin, Frölich, Alblin řezník, Hánek z Lomnice, Hilbrant, Hänslin, Lawlin, Václav Cigar, Hensl Cimrl; Prundlin měšťan. Měšťané Budějovičtí 1334: Klaric rychtář, Kunrat Pilstinger, Ortlin řezník, Henzlin, Gruenpech, Johlín krejčí, Oldřich bílý, Jindřich cherschner (kožišník), Engelpoth Walther řezník, Věžek (Wiezko) Čech, Thunrer Arnoldův, Alber Piraver, Jindř. Pegdalener. „Z obce" toho roku voleni byli tři „Češi": Jan, Mikuláš, Martin.

Bydžov Nový (Mladý 1478). Václav II. přenesl sem právo městské ze Starého Bydžova před r. 1305. „Právo královské" prodal tu Čeněk z Vartmberka za 300 kop grošů (1407): platívalo se tedy z Bydžova 30 úroku. Měšťané l. 1311 (od toho roku jest nejstarší kniha městská): Fridrich rychtář, Kunrat z Nordova purkmistr, Mikuláš Arnoldův, Kunrat z Veselého, Jindřich z Nechanic, Heřman z Landeku, Heřman Skoč na pec (Salta in pecinam), Mikuláš z Trutnova, Richtin, Symacus (Zimák), Jaroslav, Herbort z Hradce, Kristan syn rychtáře starého, Ludvík kramář, Arnold z Hradce, Valter z Hory, Pelhřim, Jindřich bohatý, Jindřich Scheczlin, Mik. Gumpolderův, Dušek, Merklin Čech, Ubislav, Peczold z Dlouhé vsi, Václav kožišník, Jindřich z Rúsníka, Vaněk Duškův, Heřman sladovník, Pischo, Heřman sladovník, Michal Babin, Merklin pekař, Miroslav Osidlo (Osidel), Ždan, Svatoň slanař (salsator), Bartuš Miličův, Držek, Tyček z Trutnova, Radoň pekař, Ota ze Smidar, Výšek, Tidrik řezník z Hradce a j.

Čáslav vysazena byla za město za Otakara II. Kunratem Špitalářem na planině proti pustnoucímu župnímu hradu. Týž Otakar navrátil Špitaláři rychtu, již mu byl odňal (snad pro nesplnění smlouvy nebo z jiné pokuty) — platil s ní ročně 20 hřiven stříbra. Nedlouho před svým pádem opravoval král ten příkopy toho města. Přední rodové Čáslavští v 14. století byli: Kutnerové z Třebošic, Bučičtí (v 2. pol. 14. století), Tannerové, Šleichenkaufové, Finderové, Kolnerové, Kotlerové, Geyerové, Hamerníkové a j.[67])

Čelakovice a *Dymokury*, městečka (oppida) prodal Václav II. l. 1290 klášteru Sedleckému za 3500 hřiven stříbra.

---

[67]) Aug. Sedláček, Čáslav 26, 55 sld.

Dobřany, náležející Magdalenkám Stříbrským, slují městem (civitas) l. 1282.

Dobruška. V listu 1320: Před obehnáním zdí ves Leštná slula Dobrúška (ante circuitum muri villa L. D. dicebatur) — Dobruška jméno osobní.

Domažlice střídavě sluly městečkem trhovým (oppidum forense) a městem (civitas) nebo z prvu nestála byla ta jména. Že brzy byly ohrazeny, jde z toho, že měli tu Augustiani l. 1282 místo mezi zdmi (intra muros). Václav II. potvrdil měšťanům Domažlickým listu otce svého o platech, pomoci a berni. — *Taus* z jména pomezního hradu Tugoště, Taugst Taus.

Dvořiště horní (Merica, Oberhaid), mělo trh (forum) l. 1278.

Dvůr (Králové), dříve dvorec Chvojno; l. 1313 svědčí v listině Zderazské také Apecco rychtář Dvorský.

Hněvkovice l. 1262 měly od Otakara II. jakožto městečko (oppidum) soudy jako jiná města vyjmouc šibenici (praeter patibulum). Slavek z Ledče svolal tam trh.

Hora Kutná. Teprvé za Václava II. byly tu objeveny bohaté stříbrné doly, dle slov Václavových „od počátku světa uschované.“ Důležitá jsou „práva horničí“, mistrem Gezzi sepsaná a Václavem II. Hoře vydaná. Nevídaná hojnost těch dolů mnoho lakotných lidí do Hory lákala. Měšťané l. 1308: Albert rychtář, Martin řečený Wylcus (vlk nebo villicus), Fenclin Pušův; l. 1333: Jan řečený z Morabachu, Bořata (Borsata) z Prahy, šepmistři (magistri juratorum), Perlin Ekkardův, Heinlin bílý, Apezco uhlíř, Tirman Leinbater, Martin Hopp, příseżní.

Hostomnice. Předchůdcové Hynka Berky z Dubé, purkrabí Pražského, vysadili městečko (oppidum): 61 lánů po 3 věrduncích ($^3/_4$ kopy čili hřivny), 1 lán rychty prodané l. 1343 Budkovi a Otě z Hlazovic.

Hradec Jindřichův „město čili městečko (civitas seu oppidum)“ 1294.

Hradec (Králové) město hned za Otakara I. (1225), založeno u starého hradu. Když někdy v 13. století město vyhořelo, osvobozeno bylo ode všech platů po tři léta (dle starého formuláře).

Chotěboř, město (1278); l. 1356 slíbili ve 4 létech zdí se ohraditi.

Chrudim, město král., založené Přemyslem Otakarem II u starého hradu.

Jaroměř, někdy dvorec knížete Jaromíra. Kdy tu vysazeno bylo město, o tom zprávy není. Ačkoli měšťané jména města ne-

změnili (Germer), byli kovaní Němci, jakž vychází na jevo, jací byli odpůrci husitství, l. 1421 o pomoc do ciziny volajíce.[68])

Jablonná (Gabel). Není nemístné domnívati se, že v čas založení Žitavy (1255), jíž Otakar II. i Václav II. velice přáli, i Jablonná pod Lemberkem právem městským od Markvarticů byla vysazena. Tenkráte snad Češi osadníkům do České vsi (Böhmischdorf) musili ustoupiti.

Jablonné Ačkoli teprvé v 14. století sluje místem trhovým, není pochybnosti, že jím bylo již dříve; listiny zajisté, jimiž Václav II. Landškroun a Landšperk zastavuje, zmiňují se o městech, k hradu tomu náležitých.

Jičín, město (civitas) o stu lánů (1304); dávalo se odtud kostelu v Lysé 6 hřiven stř. (1305).

Jílové. O zlatě Jílovském slyšíme l. 1235, později i o horách, ale o městě nic.

Kadaň. Otakar II. odňal městečko (burgus novus 1183) pánům z Egerberka,

Kamberk (Karrenberch): ve formuláři Kraloveckém 13. stol.: „Pero rychtář a měšťané.“

Klatové, město hned za Otakara II., od něhož měšťané přijati byli na milost po nějakém provinění. Týž král dal Klatovským vsi Horky, Benovice a Novakovice, jež byl odňal jeptiškám sv. Jiří.

Kolín nad Labem, město a vzor měst Otakarských. L. 1277 Gotfrid řečený List i Adelhayd manželka jeho dali kostelu Sedleckému tři kameny loje čisťného. L. 1327 rychtář Koclin. Kolín, od Němců byv založen, zachoval ráz německý až do válek husitských; od druhé polovice 14. století i tu, jako jinde Čechů přibývalo. Rodové městští 14. století: Bleibshie, Brukmeister, Bu-

---

[68]) Jak mluvili a psali Němci Jaroměřští, čteme v listu jich v archivu Kraloveckém ode dne 25. dubna 1421: „Jamer und obirswenglicher angest uns obirhoupt uw twinget czu vormanen allen den cristenliche ordenunge libet, das sie mit klegeliche sufficzen zcu hercze nemen disse grusamen morde und grose slachtunge, die do leider an fromen cristen gescheen sien zcu Comptaw (v Chomutově), zcu Bernaw (v Berouně), zcu Behmisschen Brodaw (v Č. Brodě) und anderswo, der so viel ist, das wirs nicht schreiben turren. und nicht alleine in disen steten vorgenannt, sunder Nuwenburd (Nimburk), Collen an der Elw (Kolín nad Labem) und der berg zcu Cutthen (Kutná Hora) sich uw vor vurchten den snoden grymmigen ketczern undirgeben haben, so das uw die axs unsers unsers vorterpnisses und usrordunge am stamme steht . . . .“ Palacký. Urkundl. Beträge zur Gesch. d. Hussitenkrieges I, 86 čís. 82.

siczer, Cigher, Corner, Eisenmann, Geschrey, Hammer, Helwig, z Jihlavy, Koler, Krautwurst, Graupner, z Křečhoře, Kunatové, Mecisner, Pecherer, Rabenštein, Ruthartovci, Sechsel, Scheczil, Smerschneider, Trampler, Veinant, Bresslawer.[69])

Kostelec. Osady toho jména chrámy kamené s ohradou čili pevnosti kostelní znamenají. Pevnosti chrámové řečené kostel dobývaje, Ješek z Vartmberka l. 1316 zahynul. Nebyl-li Kostelec u Potenšteina čili nad Orlicí, při němž se to stalo, již městečkem ohrazeným, a bývala-li toliko ohrada kostela dobývána, byl jistě brzy Kostelec ten městečkem, potože Čeněk z Potenšteina prodal tam rychtu s $1^1/_4$ lánem l. 1341 Mikuláši z Dohalic. Kostelec n. Labem vysadil Hynek Berka z Dubé po svolení králově l. 1328: lánů bylo $21^1/_2$ míry Kouřimské, zákupného 80 kop grošů, potom s lánu po 64 gr.

Kouřim, město král. při hradu župním založené. Zdmi obehnáno bylo dříve nežli Jaroměřice na Moravě, jimž Otakar II. Kolín a Kouřim klade za příklad. Peter Stain koupil rychtu, dvůr Krašov, 2 lány rolí, 4 masné krámy, 8 domků (domunculos) bez polí před městem, platě s nich ročně 12 hřiven stř. Diviš syn jeho prodal to všecko l. 1306 Jindřichovi, synu Adlolda, měšťana Kouřimského. Několik měšťanů poznáváme z tohoto sousedního narovnání před rokem 1346: Zavražděn byl Mikuláš syn Ditricha Fleišbeka, Kunrat, Fridlin, Ress, Jeklin, Loehl a Mik. Sonnebretel, měšťané Kouřimští, zároveň s Heřmanem rychtářem Ústeckým a s vědomím Rúsa z Lutic podkomoří král. (1344—1356) a Frenclina sudí dvorského smír takový, aby Kuncman v masopust nejblíže příští za spásu duše zavražděného putoval do Říma, bratr jeho Jeklin Kyl o veliké noci aby byl v Cachách, Albert pak Veterlinův, hlavní původce vraždy, aby vydal se o masopustě na pouť dvouletou k s. Jakubu di Compostela do Španěl. Otci zavražděného měli slíbiti člověčenství čili poddanství.[70])

Krčín, městečko starého založení, jak svědčí kostel ohrazený. Odtud přeneseno bylo právo městské na Nové město Hradiště nad Metují, a to takto: L. 1483 dostal Jan Černčický z Kacova dovolení od Vladislava II. krále, aby se svým zbožím mohl nakládati dle své vůle. I založil l. 1501 Nové město, když pak shořel byl list zakládací, zdělal roku 1527 jiný, v němž čteme:

---

[69]) Vávrův Kolín I, 27 sld.
[70]) Památky VIII, 248.

„Všecka práva městská městečka Krčína s povolením dobrovolným vše obce Krčínské převodím na město Hradiště, trhy, jarmarky, cla, piv vaření, řezníky, sladovníky i s sladovněmi, pekaře, kováře, ševce i všecka jiná řemesla, tak že již viece v Krčíně po všecky časy potomnie býti nemají, i jiná všecky duochody městské do téhož města obráceny, kromě jedna krčma má býti v Krčíně výsadná, a jiná žádná.

Landškroun (Landescron). Město bylo l. 1285 zastaveno i s městy k Lanšperku přislušnými.

Libochovice (Ljubochovice), městečko hradu Klepého, prodané l. 1336 Zbyňkovi Zajíci z Valdeka.

Litoměřice, město na starém podhradí založené za prvních let Otakara I. Mělo snad první z měst Českých právo Magdeburské, pročež dálo se k němu od měst téhož práva užívajících odvolání. L. 1319 zdi a věže opraveny. Měšťané Litoměřičtí: l. 1299 Mikuláš z Budišina; l. 1331: Matyaš řečený z Konojed (Konyeth) rychtář, Petr z Jabloné (Gabylona), Perhold Uthin, Jind. Tzinner, Hildebrand, Thetik Isenrich, Jakolin ze Žandova.

Litomyšl nadána právem měst královských od Přemysla Otakara II. l. 1259 a 1263.

Louny (Luně u Dalimila, dual), pojmenování od polohy při Ohři, kde za starodávna přívoz býval (luna = vlna na vodě slc., luně = rozproudění vod, rozvodí).[71]) Měšťané Lounští l. 1333: Petr rychtář, Štěpán, Bertold, Heinlin, Regenboth, Petr de Milsen, konšelé; Petr scolasticus, Petr Ortlin, Petr Wande, Petr Tenne, Matyáš de Pericz (z Peruce), Hoher, Petr tlustý, Teodorik suken kraječ, přísežní. Albero (Bero) měšťan založil v podměstí (suburbium) klášter Magdalenek.

Mělník, staré středisté Pšovanů, hrad Slavibora a dcery Ludmily. U hradu královského založeno město, známé od r. 1274. Správcové města l. 1331: Václav, rychtář, Jan Kosler, purkmistr, Jenec de Pyrins, Mik. Kunadův, Oldřich krejčí, Petr Mettelicz, Cunczlin řezník, Germann Pabenbergerl, Jan Springinsgut, Pavel švec, Heřman Leisintryt, Conczet Crabern (z Kravař).

---

[71]) Mluvící čili vykládací znak městský, mající ve štítu nad zdí městskou lunu čili měsíc, jest velmi prostomyslný. Arkadové říkali si proselenci, předměsíčníci, již byli dříve na zemi, nežli učiněn byl měsíc na nebi, Louny pak byly by dle toho znaku jediny původ svůj vzaly pod měsícem. Jest naivných znaků mluvících více v České heraldice.

Miletín a Chomutov, vsi trhové s rychtami Otakarem II. l. 1261 řádu německému darovány.

Most (starý Hněvin most). Měšťané l. 1281: Mikuláš rychtář, Beringer řečený Nuzlin, Heřman písař (scriptor), Zdislav, Oldřich, syn † Arnolda řeč. biskup, jenž odkázal byl Oseckým plat v Strymusech, Libhard. l. 1315 Jindřich Polák (Polonus), měšťan, prodal Oseckým 2 kopy platu v Strymusích; l. 1336 Mik. Petermannův rychtář, Mik. Jan, Jan Schepfel, Mik. Richhardův, Petr Holzapphel, Mik. Wilhelmův, Jecklin Jenesz.

Mšeno, ves 1306 dána Hynkovi z Dubé, od něhož v městečko byla proměněna (1352 oppidum).

Náchod městem prý učiněn Hronem z Náchoda (1253);[12]) nic domnění tomu nepřekáží.

Neveklov, město (civitas) prodal Jindřich z Rožmberka Zderazským l. 1285.

Nimburk (Nuenburga), město Otakarské. Rychtář Kunrat. Václav II. prodal rychtu s lomem, s mlýnem na Labi o desíti kolech, s dvěma lány, nad to 4 lány ve vsi Ekhartovi a Petrovi ze Zhořelce na 2 léta. Tuž rychtu s příslušenstvím na krále spadlou koupil l. 1293 Ortlin z Rožmitálu za 220 hřiven a sud vína latinského. L. 1297 dal Václav II. Nimburským hřivnu úroku na opravu města.

Nové hrady. L. 1284 Smil z Nových hradů (Gratzen) osvobodil Vyšnobrodské od mýta v tom městě.

Písek, staré založení u jíloven na Otavě; v 13. století připomínají se měšťané z Písku: Jindřich z P., mincíř za Václava II.

Plzeň (Nová) městem okolo l. 1272 měšťané l. 1315: Oldřich z Budivojic, Kunrat z Dobřan, Kunrat Wehst, Imeran, Oldřich z Tuškova (Tuschkawe), Wernher kramář, Salman Jeclin; l. 1334: Jakub Hacker rychtář, Jindř. Heršefal, Albert z Prahy, Jindř. Motler, Miloslav řezník. O rychtě: Arch. Č. II, 459; Památky VIII, 61.

Police l. 1295 dostala právo hrdelní (judicium sanguinis).

Rabštein. Lány toho města náležely před založením k Ostrovu, Stvolnám (407), ku Hrádku (406) — podobně i při jiných městech. L. 1337 dali Oldřich starší a Oldřich mladší z Rabšt. městu právo Žatecké.

Radoušov čili Kravaře, také l. 1282 sluje městem.

---

[12]) Ludvíkův Náchod 1857, 25.

IV.

Přídavek.

Pro zřetelnější poznání svobod a řádů německých v Čechách klademe sem dvě důležité listiny v českém přeložení. První jest památné privilegium udělené knížetem Soběslavem Němcům bydlícím v podhradí Pražském (u sv. Petra na Poříčí); druhá obsahuje svobody a práva měšťan Německobrodských, potvrzená dne 8. června 1278 Jindřichem, Smilem, Oldřichem, Reinmundem, syny pana Smila z Lichtenburka, zakladatele Brodu Smilova čili Německého. Ona listina obsahuje seménko horčičné, z něhož vzrostly veliké svobody Starého města Pražského, z této pak vidíš, jak podrobné již řády za Přemysla Otakara II. městům sotva založeným byly udělovány. Textu užito tu z Jirečkova Cod. juris Boh. I; k právům Brodským užito překladu Solařova v Památkách IV. 2. 58. s některými proměnami. Poznáš z něho formalnosti středověkého vedení práva.

I.

Privilegium Soběslava II. udělené Němcům v podhradí Pražském okolo r. 1168.

1. Já Soběslav, kníže Čechův, známo činím všem přítomným i budoucím, že v milost a v ochranu svou přijímám Němce, kteří zůstávají v podhradí Pražském, a jest v tom má libost, jako ti Němci jsou od Čechů národem rozlični, tak aby i od Čechů i od jich zákona a obyčeje byli rozdílni.

2. Dovoluji tedy týmž Němcům žíti po zákonu a spravedlnosti Němců, již mají od času děda mého krále Vratislava.

3. Faráře, jejž by si sami dobrovolně vyvolili, ku kostelu jich dovoluji, podobně i rychtáře, a biskup žádosti jich žádným spůsobem neodpírej.

4. Mají přísahati sedmi rukami (sám sedmý, se šesti pomocníky) za krádež čili za to, co sluje „na dvoře“ (na dvoře, sr. 21).

5. Na žádnou výpravu nemají choditi, leda by bylo bojovati za vlast.

6. Když jest kníže mimo Čechy na výpravě, tedy mají Němci Prahu (hrad) střežiti u každé brány s dvanácti štíty.

7. O vraždu souditi náleží knížeti, t. za každou vraždu zaplaceno budiž knížeti deset hřiven denarů mince Řezenské, nebo budiž pravou rukou vraha nebo po milosti spořádano.

8. Kdo by mezi nimi zrušil příměří, deset hřiven knížeti zaplatiž, kdo vinen jest.

9. Má-li při Čech s Němcem, která by měla svědky býti dokázána, Čech měj proti Němci dva Němce a jednoho Čecha, všecky víry hodné.

10. Podobně když při má Němec s Čechem, tedy měj proti Čechu dva Čechy a jednoho Němce, ale víry hodné.

11. O Vlaších a o Židech podobně.

12. Kdyby Čech nebo Vlach nebo kdokoli vinil Němce, tedy nejvyšší komorník má poslati posla svého k rychtáři německému, a sám rychtář německý souditi bude tu při, a tu nic více nenáleží ku komorníku.

13. A také dovoluji Němcům, aby svobodni byli od hostí, cizozemců a příchozích. Věztež, že Němci svobodní lidé jsou.

14. Kterýkoli příchozí nebo host, z kterékoli země přicházeje, s Němci chtěl by zůstávati v městě, zákon a obyčej Němců měj.

15. Krádež, když u Němce jest, vzata býti má u přítomnosti soudce německého.

16. Když zloděj Němec jest, tedy kníže jej soudí.

17. Když zloděj v noci bývá polapen, bývá oběšen. Když ve dne lapen bývá, vymrskán bývá na místě veřejném a města prázden bude; potom-li bývá polapen, bývá oběšen.

18. Cokoli dělají Němci, nebývají lapeni ani do vězení sázeni, mají-li rukojmí nebo dům vlastní.

19. Z kterékoli věci budou vinitelni nebo vinni Němci, žádné škody ani ujmy na cti nemají z toho zakoušeti jich děti a ženy.

20. Kdyby ulicemi Němců někdo šel v noci a neměl pochodně, bude-li zabit, nejsou Němci vinitelni.

21. Kdyby lichá mince nebo železo nalezeny byly ve skříni Němce, vinen jest ten, jehož jest skříně. Když pak naleznou se na dvoře (srov. 4.) nebo v domě, nevinitelný jest ten, jehož jest dům nebo dvůr pro křivé a zlomyslné lídi, kteří věci takové házívají do domů a dvorů.

22. Kdyby krádež koně u Němce byla dozvěděna, kdo koně pozná, nejprvé přisáhne, že krádeží ztratil koně; potom přisáhne Němec, stoje v kruhu mečem na zemi učiněném, že koně neukradl nebo onu věc, než že jej koupil a že nezná prodávače nebo pána jeho.

23. Nikde nemají přisáhati Němci nežli před kostelem sv. Petra, leda by bylo nařízení knížete.

24. Jestliže krčma skrytá nalezena bude v domě Němcově, sám pán domu budiž zatčen před rychtářem Němců nebo jeho poslem, a nikdo jiný.

II.

Svobody a práva měšťanů Brodských.

Porušení mohly by vzíti skutky nebo úmluvy lidí smrtelných, kdyby platnou mocí listů a svědků podepřené nebyly utvrzeny. My tedy Jindřich, Smil, Oldřich, ne méně Reimund vlastní bratří z Lichtenburka chceme, aby známo bylo nynějším i budoucím, kdož do tohoto písma se podívají, že vzhlížejíce na úsilovné a ustavičné prosby milých měšťanů našich Brodských, svobody a práva dole psaná, jimž od starodávna s povolením milého pána a otce našeho Smila blahé paměti a s připuštěním jiných předků našich se těšili, jimiž i my o obecný jich prospěch ustanovili jsme na vždy se postarati, jim i jich budoucím z prozřetelnosti naší rozmnožená a opravená z upřímné lásky sledujeme a udělujeme, nic méně jim je i sepsaná a znamením pečeti naší znamenaná odevzdáváme.

1. Bude-li kdo z podávení usvědčen, stat bude. Tímto pak spůsobem vina jeho se prokáže: Byla-li panna podávena a nebo bylo-li ženě násilí učiněno v poli, potřeba jest jednoho svědka; v městě dvou. Žalovala-li by však panna nebo žena pro násilí, svědků nemajíc, než pokrvácena a na šatě potrhána jsouc: obviněný očistí se dvěma hodnými svědky; pakli by nebyla zkrvácena ani šat neměla potrhaný: on sám se očistí přísahou na kříži. Byl-li však usvědčen, učiní rychtáři zadost pěti hřivnami stříbra, spokojiv napřed své žalobníky.[1])

2. Kdokoli usvědčen bude z výboje domu, stat bude. Tímto pak spůsobem se jeho vina provede: dvěma hodnými svědky s obou stran domu sousedícími; jichžto kdyby žalobník míti nemohl za příčinou zákonnou přes cestu jednoho měj anebo jiné počestné sousedy městské nebo jednoho přísežného. Ti pak svěd-

[1]) Knihy starého pána z Rožmberka čl. 228.: „Když opovídá která z podávení, právo jí opovědíti, majíc zedraný šlojéř nebo krvavú rúchu a na své hlavě úplet jeden rozpletši i rozmetavši prameny i říci. . . .

kové budou přísahati na kříži; napřed vybitý, potom svědkové každý zvláště bez ujmy práva přísežního. Kdyby však výbojník byl v domě zabit, ačkoli již mrtvý, stat bude. Pakli bude usvědčen, spokoje své odpůrce, povinen bude rychtáři jak výš řečeno.[2])

3. Kdoby obviněn byl z hlavy položeného před soud zabitého, stalo-li se v souboji, šesti svědky se očistí nebo jedním přísežným; pakli obžalován jest přísežným, vinen bude. Když však ani přísežným ani soubojem není obžalován, přisáhna sám jediný na kříž, čist bude.[3])

4. Kdoby se s rychtářem spraviti chtěl, za zabitého zaplat tři hřivny, spokojiv napřed přátele zabitého. Pakli by kdo z hrdosti chtěl se vymluviti soubojem a vešel by v šranky k potýkání se, čtyry hřivny; počavší se bíti pět hřiven rychtáři dej, odpůrce své napřed spokojiv.

5. Kdo by někoho poranil aneb poraniti chtěl, a on naproti tomu se bráně někoho by ranil nebo zabil, maje svědka hodného, hosta městského nebo jiné dva měšťany, muže hodné, nebude souzen. Pakli by ten hrdý toho zranil, bude-li usvědčen, bude mu ruka usečena: a jest-li zabil, stat bude, ale napřed ať své nepřátele spokojí. Rychtáři právo jak nahoře.

6. Kdoby někoho pohnal k soudu z podávení panny nebo z násilí ženě učiněného nebo z výboje domu aneb z hlavy nebo z něčeho tomu podobného, to, z čeho jej viní, provésti nemoha svědectvím dříve řečeným: propadne rychtáři 60 peněz,[4]) odporujícímu 30, každému přísežnému 15, nic neulehčujíc. Pakli by kdo bez svědků na někoho pro nadřečené články žalobu vedl, pohnaný jednou rukou se očistí, ani původ[5]) žádné pokutě nebude podroben.

7. Kdoby někoho zranil nebo zabil a utekl, od příslušného pak soudce byv volán, k soudu státi by nechtěl: budiž psancem,[6]) avšak statek jeho ani rychtář ani mincmistr nevezme; než, ne-

---

[2]) „Výboj," invasio domus, vybíti dům.

[3]) „Hlava" slulo starým zabití i trest za ně.

[4]) Klademe neurčitě za „solidus" *peníz*; na *groše* tu nelze mysliti, protože jich l. 1278 *nebylo;* teprvé Václav II. l. 1300 razil první český groš. Viz pozn. 9.

[5]) *Původ* (actor), druhdy = žalobník; *pohnaný* (respondens) = žalovaný; *půhon* = žaloba, dle něm. Klage.

[6]) *Psanec,* ten kdo nestoje k soudu, soudem zemským psaním ohlášen byl, aby byl stihán, jak list Václava II., městům daný, svědčí. Psance měli popravci krajští „na svých listech" (Knihy Rožmberské čl. 131). Srovn. Brandlovo Glossar. 280.

chtěl-li by se vrátiti, žena a děti jeho prodajíce ten statek ať za ním jdou. Kdyby pak ženy a dětí neměl, tehdy jeho dědicové uváží se v jeho statek beze vší překážky. Pakli by neměl dědiců, naloženo buď s tím statkem dle usnesení přísežných.

8. Nikdo nemůže někoho viniti ze souboje, leda by přísežní viděli mrtvého nebo ránu.

9. Kdyby kdo jiného zraniv utekl se do nějakého domu, přátelé zraněného nevejdou v dům bez rychtáře a přísežných, nýbrž stojíce před domem, pošlou pro rychtáře a žádají rukojmí; nemáli jich, rychtáři vydán buď. Pakli by nepřátelé ho v domě poranili svévolně, vinni budou jako z výboje domu. K rychtáři jako nahoře. A kdyby ten, v jehož dům se utekl, jej mocně neb jakýmkoli jiným chytrým spůsobem před rychtářem chránil dotud, až by uprchl, překonán třemi svědky hodnými místo něho zodpovídati se má. Avšak lépe bude moci dokázati svou nevinu sám třetí, nežli býti usvědčen.

10. Zranil-li by kdo koho pěti nebo šesti ranami, toliko za souboj odpovídati bude; z jiných ran jedině přísahou práv bude. Když však z týchž ran jiné osoby jsou obviněny, kolik jest osob, za tolik soubojů budou odpovědny.

11. Když kdo pohání z hlavy, prvního dne provolá pohnaného; druhého dne soudního, kdyby se nedostavil, opět ho provolá, a prohlášený, kdyby třetího dne soudního se nedostavil, psancem bude.

12. Stěžoval-li by si kdo pro zraněného přítele svého: bude míti lhůtu tří dní, a kdyby třetího dne pohnaný nestál k soudu, psancem bude.

13. Byl-li kdo psancem, za rok se nespraví. Než kdyby spokojiv své nepřátele po roce rychtáři se spraviti chtěl: dá za vraždu tři hřivny; za ránu, kteráž slove ochromení *(lemde)*, dvě hřivny; za ránu v souboji jednu hřivnu; přísežným jednu hřivnu.

14. Kdyby kdo za vraždu rukojmím býti měl, musí dědinu míti třiceti hřiven ve zdech městských. Kdyby pak ten, za něhož rukojemství dáno jest, uprchl: rukojmě spokojí přátele zavražděného třiceti hřivnami, rychtáře pěti; on pak se strany rukojmí psancem buď.

15. Ručil-li by kdo za ránu soubojnou a uručený by utekl: rukojmě spokojí žalobníky desíti hřivnami, rychtáře třemi. Chtěl-li by pak psanec se vrátiti v určitém čase, spokoje své nepřátele

a svého rukojmě, bez porušení práva měšťanů nechť zdráv se navrátí.

16. Kdokoli by zrušil pokoj v den tržní, byv usvědčen výpovědí dvou nebo tří svědků, tomu ruka bude uťata aneb pokutě desíti hřiven propadne, z kteréžto pokuty připadnou dva díly rychtáři, třetí díl přísežným.

17. Byl-li kdo obviněn z krádeže, a žalobník jeho žalobu by provésti chtěl, aniž za krk čím uvázaného před soud by potáhl, než prostě žaloval: poprve obviněn jsa bude se moci jednou rukou očistiti; podruhé z podobné příčiny obviněný sám třetí, přisáhna, svou nevinu dokáže; bude-li po třetí v podobném případku žalován, sám sedmý se očistí; po čtvrté beze všeho zřetele za zloděje odsouzen buď.

18. Každý člověk víry hodný a bezúhonný bude-li z vraždy viněn, anebo z jiné příčiny žalován, snadněji se lidmi dobrými očistí, nežli překonán bude; kromě žhářů a falešných mincířů a cizoložníků a těch, kteříž mužům ženy odvádějí a unášejí: takoví spíše svou při ztratí, nežli vysoudí.

19. Kdokoli by usvědčen byl v nějakém zločinu, za nějž náleží odsouzení hrdla, usnešením však rychtáře a měšťanů propuštěn by byl za peníze: ten dále vší právní cti zbaven bude, a napotom z nějakého zločinu obviněn jsa oběšen buď.

20. Jest-li by kdo žalován byl pro přechovávaní zlodějů: poprvé očistí se jednou rukou; podruhé obviněný sám třetí se očistí; potřetí pak obviněn jsa za zloděje odsouzen buď.

21. Ani mincmistr, ani rychtář ať nestihá bez přísežných falešné mincéře nebo zloděje, ani na polích, ani po domích.

22. Kdoby prodával stříbro smíšené s mědí nebo s cínem, v pokutu podvodníka upadne; z té falše připadnou dva díly rychtáři, třetí díl přísežným. Kdokoli by na falešné minci postížen byl opravdově, beze všech zřetelů trestu ohně podroben bude.[7])

23. Každý přespolní, jenž by v domě měšťanském uhostěn byl, a u něhož by se zlato nebo stříbro anebo falešné peníze našly v městě nebo v poli: v trest ohně upadne. Když by však takový podvodník z návodu někoho jiného vyznal, že hospodář jeho, v jehož domě on zůstal, z téže falše nějakou část podržel neb uschoval: rychtář, přivezma k sobě přísežné, ať vejde v dům nadřečeného měšťana, a povolav toho měšťana ať rce, že nadře-

[7]) I jinde byli kazitelé mincí (a šafránu) upalováni.

čený podvodník se přiznal, že mu část té zfalšované věci odevzdal. Přizná-li se pak měšťan ten o nadřečených věcech slušně požádaný, že ten díl peněz ve schování má, bude vší pokuty prost. Když by však zapíral a část těch peněz hledaná u něho by se našla: bude on jako podvodník potrestán, když totiž byla táž část peněz falešná; když však čistá, tehdy v pokutu jedné kopy upadne. Byla-li by pak v nepřítomnosti měšťana toho hospodyně (jeho) tázána a zapřela by: bez ujmy práva hospodářova v pokoji (ona) zůstane.

24. Za ránu soubojnou náleží právem rychtáři jedna hřivna; za ránu, kteráž slove ochromení *(lemde)*, dvě hřivny, když přísežní nějakým spůsobem uradili.

25. Měl-li by kdo váhu těžší nebo lehčí než v mincovním domě, bude mu ruka utata nebo 10 hřiven pokutou propadne. Bude-li kdo usvědčen, že má falešný loket anebo falešnou míru, kteráž slove strych: utětím ruky nebo pokutou 10 hřiven potrestán bude, z nichžto dva díly rychtáři, třetí přísežným náležeti bude.

26. Kdoby meč před přísežnými vytasil, ať zaplatí rychtáři půl hřivny bez odporu.[8])

27. Ze všech mečů, ježto by obdržel rychtář, slušně vždy třetí náleží městu.

28. Který by z přísežných provinil se nějakou tržností, jako jiný člověk trestán bude.

29. Když by dva spěchali rychtáři žalovat, bude míti ten, kdo dříve u domu rychtářova čeledi ohlásí, dříve žalobu, třebas druhý na horách hormistru byl žaloval; anebo když by rychtáře na trhu, na cestě, nebo ve kterémkoli jiném domě, nežli v jeho vlastním nalezl, přece bude míti přednost dle práva nadřečeného.

30. Kdo by pro nějakou žalobu před rychtáře postaven byl, rukojmí nemaje, u vězení k jiným půhonům nikomu odpovídati nebude.

31. Kdoby koho z vraždy, nebo z poranění v souboji vinil, žalobu pak svou provésti by nemohl: učiní rychtáři zadost 60 penězi a každému přísežnému 15, a propuštěn bude.

32. Za každých 60 peněz spokojí se rychtář půl věrdunkem[9])

---

[8]) Větší trest byl nalezen o sto let později (1378): Kdo by ve dvoře nejvyššího písaře království Českého vytasil meč, měla mu býti utata pravice; kdo by zranil někoho až do prolití krve, měl býti stat. Archiv Český II., 340.

Tedy 60 solidi = půl věrdunku (čtvrtiny, fertonu) hřivny. Po zaražení

v menších příčinách, a když ten, kdo zadost učiniti má, jist jest, propuštěn buď; jinak ať postaví za sebe rukojmě. Když by však po čtrnácti dnech rychtáři nebylo zaplaceno: pokuta nadřečené viny nemá býti zdvojnásobena ani ztrojnásobena, než přivzatými s sebou přísežnými ať obviněný nebo jeho rukojmě dán jest do zástavy. Kdokoli by pak v nadřečených článcích se protivil, rychtáři pokutou šedesáti peněz bude povinován, každému přísežnému patnáct peněz bez milosti. Pakli by odbojník meč vytasil anebo ránu dal, ne penězi pokutován, ale stat bude.[10])

33. Všecky články, ježto se mají přísahou na kříži utvrditi, obdrží hojemství *(holunge)*.[11])

34. Kdoby žaloval před rychtářem nepravým jménem žalobníka nebo viněného, odpovídající proto nemůže býti propuštěn; ale řečník jeho v menší pokutu, totiž čtrnácti denárů upadne. Kdyby však řečník čili advokát mluvil z úst žalobníka, žalobník nadřečené pokutě podlehne, bez ujmy však práva svého.[12])

35. Pod jakýmkoli jmenem odpovídající odpor[13]) klásti by chtěl, pod týmž jmenem pře ať se skončí.

36. Pohnal-li by kdo koho pro dluhy malé nebo veliké před rychtáře, a žalovaný by se k nim znal, obdrží lhůtu čtrnácti dní k zaplacení těch dluhů; když by pak nezaplatil, ještě tři dni přiročí mu dáno bude, a když by ani potom nezaplatil, beze všeho dalšího ohledu čtvrtý den ať u přítomnosti rychtáře věřiteli svému dluhy své zaplatí a rychtáři pokutu, totiž půl věrdunku.

37. Kdokoli by pohrdaje rychtářem naším a soudem města našeho před námi žaloval, povinen bude za to nám, sudímu a přísežným dáti deset liber.[14]) Pakli by sudí a přísežní naši někomu spravedlnost učiniti nechtěli, tak že on před námi žalovati musí: týž sudí s přísežnými nám deset liber dáti povinni budou.

---

groše českého (z hřivny stříbra 60 grošů) bylo půl věrdunku 8 grošů. Z toho jde, že solidus nelze grošem překládati. Srovn. pozn. 4.

[10]) Srovn. pozn. 8.

[11]) *Hojemství*, odložení soudu. Všehrd: „Hojemství jest súdu a odpovědi pohnaného prodlenie, v které by mohl mysliti, raditi se o přáteliech, ve dskách, v náleziech a jinde obrany, pomoci, rady i otporu hledati a se dobře proti svému žalobníku opatřiti, a tak se uradě a opatře, tepruv jemu odpoviedati."

[12]) *Řečník*, (advocatus, prolocutor), obhajce před soudem. Řečníci nebývali dobré pověsti pro své výdělkářství.

[13]) *Odpor*, contradictio, Einsprache.

[14]) Menší peníze počítány byly na váhu.

38. Kdokoli by buď pro množství příchozích (hostí) nebo za jakoukoli příčinou míru na píci, anebo na víno, nebo na jakoukoli jinou věc prodajnou porušil: usvědčen jsa rychtáři desíti librami povinen bude.

39. Byl-li kdo odevzdán bířicovi a u něho přenocoval, dá bířici čtrnáct denárů, začež nic více z jeho věcí nevezme. Kdyby však nepřenocoval, dá toliko šest denárů.

40. Ve žhářství kdyby kdo postižen byl, ohněm ať zhyne. Kdyby však zapálil a odešed potom jat byl, a činil-li napřed výhrůžky zapálením: sedmi muži usvědčen bude; kdyby se však před soud postavil, sám sedmý se očistí. Pakli by utíkaje chycen byl, svědectvím sedmi mužů jeho vina se dokáže.

41. Kdoby při požáru se dopustil krádeže v ceně šedesáti denárů, oběšen buď. A když by kdo zapáliv někoho zranil, usvědčený třemi svědky stat bude. Pakli by kdo vytaseným mečem v tu dobu, ano hoří, někoho poraniti chtěl, překonán jsa dvěma svědky, bude bez ruky.

42. Kdo druhému hrozí vypálením před muži počestnými, ani to slyší, ten, komu bylo vyhrožováno, chce-li, může ho překonati sám třetí; nechce-li proto, že snad neslyšel, jinými třemi muži, jižto slyšeli, překoná jej.

43. Kdoby komu ve hněvu pohlavek anebo políček dal, usvědčen jsa třemi svědky dá žalobníku hřivnu, rychtáři hřivnu, přísežným půl hřivny.

44. Jestli by kdo maje ženu řádně s sebou oddanou v jiné zemi jinou ženu pojal, usvědčen jsa stat bude.

45. Vstoupil-li by čí syn anebo dcera do nějakého řádu duchovního, a tam slib by učinili: po smrti rodičů z jejich statku ničeho děditi nebudou.

46. Žádný syn, služebník nebo přítel, který ze svého živ jest, nemůže hrou v kostky více prohrati, než co v jeho opasku se nachází; a kdo by více nějakou hrou vyhrál, ničeho neobdrží.[15])

[15]) Za středověku velmi byla oblíbena hra *v kostky*, pocházející z Francie, jak počítaní v Čechách obvyklé svědčí: Již mi sedl zíž (six), kotr (quatre), cink (cinque), tauš (daus, deux), eš (ass). Byla hra ta tak obecna, že i ve hře velikonoční strážci hrobu hráli v kostky o sukni Kristovu (Hanuš, Osterspiele 94.). Při hře bývalo mnoho hádek a rvaček. Proto zapověděla rada Jihlavská v sousedství Brodském l. 1340 a 1348 kostky a kuželky (ludus fustium, qui Kegilwerfen dicuntur) pod pokutou vědrunku litého stříbra (16 grošů). I Majestas Karolina (30 a 31), léta pak 1351 Karel IV. kostky zapovídá.

47. Kdoby na někom falešnými kostkami anebo jinou hrou falešnou něco vyhrál, a usvědčen byl dvěma svědky: ten, kdož prohrál, ničím mu povinen nebude; než on ať dále pokládán jest za podvodníka, a rychtáři deset peněz dáti povinen bude.

48. Kdyby kdo koně svého u někoho zadržel právem, ježto slove přivlastnění *(anevanc)*: rychtáři dá třicet denárů. Když však onen řekne, že toho koně u jiného koupil a k němu že ho chce dovesti, což obecně svod *(shieben)* slove: tak dlouho jej má voditi, až se pravý prodavač (soukup) nalezne, načež toho koně právem obdrží. A kdoby tak koně svého dostati chtěl, sám s dvěma sousedy svými přísahu nad koněm vykonav, obdrží jej. Byl-li by měšťan, s jediným svým spoluměšťanem a jiným mužem hodným sám třetí obdrží podobnou přísahu.

49. Obdržel-li by kdo při soudu právo proti někomu pro zranění, ježto slove zkrvácení *(blutrunst)*: obviněný zraněnému půl hřivny, rychtáři 60 peněz a každému přísežnému 15 dáti bude povinen.

50. Kdyby někdo ze spoluviny na nějakém zabitém byl žalován, sám se na kříži očistí; pakli by přísahu zamítl, žalobníku hřivnou, rychtáři a přísežným půl hřivnou práv bude.

51. Kdyby kdo za dne snopy jakéhokoli obilí s cizích polí mocí nebo kradmo bral, a chycen byl: ten tomu, čí pole jsou, věrdunkem a rychtáři půl věrdunkem povinen bude. Pakli by nočního času v podobném přestupku postižen byl, jakožto zloděj bude odsouzen.

52. Byl-li by kdo na louce ve dne nebo v noci postižen: před rychtáře nebo před soud veden buď, a hned z města vyhnán bez bití a kamenování, aniž se za rok navrať. A byl-li polapen, maje na koni trávu naloženou: rychtáři práv bude lotem a ukřivděnému polovicí věrdunku.

53. Nikdo z pánů nebo vládyk či rytířů, buď zemanů nebo dvořenínů, neopovaž se nějaké násilí nebo svévolnosť v témž městě našem na někom provozovati bez vědomí našeho rychtáře a přísežných.

54. Každý člověk, kterýž sám sobě práv jest, může statkem svým svobodně vládnouti; třebas by žena jeho tomu odporovala a synové k němu jako k svému by se hlásili.

55. Pro zachování svornosti a pokoje bude v témž městě našem toliko jeden rychtář a ne více.

56. Když by přísežní žalovali někoho v ranní poradě, a rychtář s nimi souditi nechtěl: přísežní budou praví a rychtář křiv.

57. Zadlužil-li by se kdo příliš, nemaje věcí movitých, jimiž by zaplatil, a má-li dědinu, kterou věřiteli v dluhu zastaví: ten, komu tak bude zapsána, v šesti nedělích dědinu tu před soudem provolá, a kdyby pak po třetím prohlášení nebyla vyvázena: tehdy mu ji rychtář na rok a den k držení podá; po kterémž čase, kdyby žádného užitku z ní neměl, rychtář mu ji k vlastnictví zaváže; když by však nějaký požitek z ní bral, tehdy tak dlouho ji držeti bude, dokavad ji dlužník nevyplatí.

58. Komu by dlužník jeho za ruku od rychtáře vydán byl ten držeti ho bude pouty na rukou spjatého v mírnosti, aby mu ani příliš zima ani horko nebylo; a krmiti jej bude čtvrtinou chleba za denár koupeného a džbánem vody. Kdyby pak z takového vězení utekl, kdekoli by ho našel, prostředkováním soudu u vazbě ho podrží. Utekl-li by však z té vazby s jeho přivolením dále dlužník ten, leda nařízením soudu, nechce-li, nebude jemu za ty dluhy odpovídati, nýbrž přísahou, chce-li, napotom toho dluhu prázna se učiní.

59. Všecky hory, které na dědictví našem i na zbožích zemanů a jiných lidí našich nalezeny by byly, k tomu městu a k měšťanům našim ať přísluší s mérou i s celým právem, vyjmouc tři města naše, totiž Šlapanov (Šlapanz), Bělou a Chotěboř, k nimž všecky hory nalezené na jich lánech, jež vůbec slují hueben (Hube), jež jsou jim změřeny, s mérou i se vším svým právem budou příslušeti.

60. [illegible]

61. [illegible]

(poywa = Poděbaby?), dvůr Verneův ve Veselé a dvůr Berův tamže, Gobelstorf s polemi Klaricia, totiž půl páta lánu a půl věrtele, dvory Ulmana a dvory po Vilémovi, a jeden lán Lešerův (Lesshers) a dvůr Reinoldův v Gerungesdorfě. Ta a všechna pole měřená k našemu městu náležející při všech sbírkách a jiných službách obecných trpěti budou s městem.

62. Nad to ustanovujeme, aby všechno lovení ryb bylo svobodné a kdokoliv by je uvedl pod plat, ať zaplatí tři libry.

63. Mimo to všechny jiné dědiny buď v městě nebo v ně města, ještě drží titíž měšťané naši, na domech, mlýnech, krámích masných anebo chlebných i kupcův i kramářův a v zahradách, svobodné budtež všeho platu, leda když obecná potřeba města nastane; tehdy, dle uznání přísežných, mají městu k berni a k jiným službám náležitě přispívati.

64. Kdoby z rytířů neb z čeledi naši nějakého výstupku se dopustil: budiž zatknut až k naší přítomnosti; poněvadž takové přestupky, bez ujmy práva rychtáře našeho, chceme osobně s pomocí přísežných našich souditi. A kdyby rychtář anebo přísežní naši nebo někdo z naší čeledi uražen, poraněn anebo zabit byl: chceme sami osobně bez ublížení práva rychtářova s pomocí přísežných tu při slušně souditi.

65. Chceme, aby nikdo dědinu nějakou neodkazoval některému kostelu pro spasení duše své; nýbrž jen v hotových a movitých věcech svých má každý za svou duši poslední vůli říditi tak, jak mu od Boha bylo vytknuto.

66. Kdokoli by svou ženu, s níž řádně oddán jest, spurně a lehkomyslně beze vší slušné příčiny poranil, anebo jí jakýmkoli jiným spůsobem těžce ublížil, anebo ji zabil: souzen buď od soudu světského. Pakli by kdo nějakého těžkého výstupku a zřejmého neřádu se dopustil, jakož jest smilství, cizoložství a těm podobné: souzen buď soudem duchovním . . . . . (Následují dale — od 67—81 — články týkající se řádu hornického.)

Čehož svědkové jsou: *Havel z Lipoltic. Bohuslav ze Soběťuch. Jiřík z Jeníkova. Petr z Háje. Vintíř z Malejova. Budislav z Krověšín. Beneda z Markvartic. Benek z Dlužína. Načajev z Tupadl.* — Stalo se toto léta milosti 1278 dne 8. června.

Registřík místních jmen.

Altach 14.
Altlergern 24.
Angerbach 22.
Arnau 26.
Atény 31.
Aquila 28.

Badry v Boleslavsku 8.
Bašt 19.
Bečvary 4.
Bechyň 43.
Belgern 24.
Benovice 46.
Beroun 23, 32, 34, 39, 43, 46.
Bělá 6, 39, 62.
Bělehrad Srbský 42.
Bětov 27.
Bilina 21, 43.
Biskupice 6.
Bitěš 26.
Blatná 39.
Bliževedly 27.
Bojšice v Kouřimsku 8.
Bor 43.
Borovany 4.
Boleslav 1, 2, 8, 9. — Stará 2, 23. — Nová 23. — Mladá 43.
Böhmischdorf 46.
Brandýs n. Orl. 39.
Bremy 38.
Brno 12, 28, 30, 32.
Brod Německý 32, 37, 39, 40, 42, 52, 54. — Český 46.
Broumov 43.
Brozany 19.
Břevnov 5, 10, 18, 34.
Budeč 1, 2.
Budějovice 23, 24, 44, 51.
Budyně 21, 33, 34.
Buštěhrad 8.
Butovice 19.
Bydžov Starý 23. — Nový 30, 33, 44.

Čáchy 47.
Cařihrad 3.
Cerkev, Cerekvice 6.
Cetorady 7.
Cetoraz 6.
Colonia 22.

Čakovice 19.
Čáslav 21, 25, 27, 44.
Čelakovice 33, 44.
Čermná, Čermno 6.
Černihov 2.
Černochov 19.
Černuc 18.
Červeň 6.
Črtoryje 7.

Davle 14.
Dehtary 7.
Desná 6.
Děvín 1.
Dobruška 45.
Dobřany 45.
Dobříš 19.
Doksany 21, 35.
Doksy 28, 35.
Dolín 19.
Doloplazy 7.
Domažlice 30, 45.
Draguš u Postoloprt 1.
Dušníky 10, 19.
Dvořiště horní 45.
Dvůr Králové 45.
Dymokury 44.

Engelshaus 27.
Erhartec 26.

Freiberk 41.

Geiersberg 26.

Hájek 19.
Halle 38.
Hirschberk 35.

Hlubčice 32.
Hněvín 21.
Hněvkovice 45.
Hnězdno 11.
Hodkovice 26.
Hohenbruck 23.
Holohlavy 4.
Hora Bílá 24. — Kutná 30, 39, 45, 46.
Horaždějovice 42.
Horky 46.
Hostin 19.
Hostinné 26.
Hostivice 20.
Hostomice 45.
Hostouň 19.
Hovorčeves 35.
Hradec 25, 33, 43. — Jindřichův 26, 45. — Králové 45. — Levý 1, 2. — n. Labem 21, 30, 32, 51.
Hrádek 49.
Hradiště 39 (viz Město Nové).
Hroznětín 21, 27, 41.
Humpolec 26, 40.

Cheb 21, 32.
Chlum 35.
Chlumec 6.
Chmelištné 8.
Choceň 6.
Chomutov 21, 39, 46, 49.
Chotěboř 45, 62.
Chotěšov 50.
Chrudím 22, 25, 27, 28, 32, 45.
Chvojno 45.

Iskorštěn 2.

Jablonné 27, 33, 46, 51.
Jablonná 46.
Jaroměř 45.
Jaroměřice 27, 47.
Jezvé 26.
Jičín 28. 46.
Jihlava 32, 36, 37, 39, 60.
Jilemnice 26.
Jilové 8, 46.
Jiloviště 8.
Jinonice v. Ninonice.

Kadaň 8, 20, 32, 46.
Kamberk 46.
Kamenice 6. — Česká 33. — v Míšni 41.
Karlshaus 27.
Kinžvart 26.
Kladoruby 7, 8, 20.
Klatovy 31, 39, 46.
Knin 19.
Knovíz 8, 50.
Kobilníky 9.
Kolín Starý 23. — Nový 33, 39, 51. — n. Labem 28, 29, 41, 46, 47.
Kopisty 35.
Kornhaus 27.
Kostelec 5, 47.
Kostnice 16.
Kostomlaty 19.
Košíře 19.
Kouřim 47.
Kovary 1, 7.
Königsberg 21, 42.
Königseck 26.
Königswart 26.
Krakov 2, 29, 32.
Kravaře 35, 49 v. Radoušov.
Krčín 47, 48.
Krucmburk 21, 40.
Krumlov 25, 26.
Krupá 41.
Křivoklat 22.
Kumžak 26.
Kutná Hora viz Hora Kutná.
Kyjev 3, 15.
Kyslingeswerd 34.
Kyšperk 26.
Kytín 19.

Landškroun 26, 46. 48.
Langenau 20.
Lanšperk 26, 46, 48.
Lazaret v Praze 13.
Lelevo 9.
Leštná 45.
Lemberk 21.
Letky 8.
Levendorf 27.
Lhota 6.
Libice 1.
Liboč (Ljuboč) 5, 34.
Libochovice 48.
Libošin 1, 2, 8.
Lichtenau 26.
Lichtenburk 21.
Lichtenstat 27.
Lípa Česká 23.
Lipé staré 23, 33.
Lisá 19.
Litoměřice 8, 9, 20, 21, 29, 33, 38, 48.
Litomyšle 28, 48, 51.
Loket 21.
Louny 20, 17, 24, 31, 48.
Lovosice 21.
Lubné 27.
Lvov 32.
Lyon 11.
Lysá 46.

Macourov 40.
Madkov 26.
Magdeburk 32.
Malovary 34.
Manetín 33.
Maštov 21.
Mělník 22, 29, 34, 37, 38, 48.
Milán 39.
Milavče 19.
Miletín 49.
Mimoň 26.
Mladkov (Wichstadtel) 26.
Mlýnec 8.
Mnichov 35.
Modlibohov 20.
Mohan 4.
Most 8, 21, 37, 41, 49.
Mšeno 49.

Muncifaj 50.
Mydlovary 7.
Mýto 39. — Staré 23. — Vysoké 23, 27, 28.
Načerac 26.
Náchod 49.
Nepomyšl 27.
Neuhaus 26.
Neumarkt 26.
Neustadtel 26.
Neveklov 49.
Niemes 26.
Nimburk 29, 46, 49, 50.
Ninonice (Jinonice) 19.
Nordhaus 18.
Norimberk 32.
Novakovice 46.
Nové město Hradiště n. Metují 47.
Nové hrady 49.
Nusle 19.

Opatovice 6.
Osek 49.
Osice v Hradecku 8.
Ostrovka (u Davle) 14, 49.

Pacerady 7.
Pasov 12.
Perchtoldeswagen 34.
Petr sv. na Poříčí v Praze 14.
Petřín 8.
Písek 49.
Plzeň, 21, 23, 33, 34, 35, 49, 51.
Pnětluky 7.
Poděbrady 4, 24.
Podmoklí 50.
Pokratice 8.
Police 18, 21, 49.
Polička 27, 28, 39.
Polimlje 5.
Pomeisl 27.
Popovice 6.
Praha 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13. 14, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 39, 42, 43, 51, 52.
Prosík 8.
Přáslavce 3.
Přepychy 4.
Příbram 25, 40.
Přimda 3.
Purkarec 26.

Rabstein 49.
Radotín 5.
Radoušov 49. (v. Kravaře.)
Rakovník 39, 50.
Rana 4.
Rataje 50.
Richenberk 26.
Richenburk 26.
Rizmburk 21.
Rokycany 50.
Ronov 50.
Rosejovice 19.
Rosenthal 26.
Roudnice 20, 50.
Rozsochatec 6.
Rožďalovice 50.
Rožmberk 21.
Rožmitál 26, 50.
Ruziň 5, 34.
Rvenice 26.
Rychnov 26, 50.

Řečice červ. 50.
Řím 3, 11.

Sadská 50.
Sedlec 21, 39.
Seestadt 26.
Senftenberg 26.
Schlackenwerth 26.
Schlaggenwald 26.
Skalice 20.
Skláře 7.
Skřivaň 6.
Slaný 34, 50.
Slapy 6.
Slatiňany 4.
Slavětín 50.
Slavkov 50.
Slavkenswerde 26.
Smečno 1, 50 (v. Zbečno).
Smolotely 7.
Smradov 50.
Sobotka 39.
Solnice 39.
Starkenbach 26.
Stodo 50.
Stropnice 50.
Strahov 2.
Stratov 19.
Strymusi 49.
Středa 26.
Střelici 9.
Střežeň 2.
Stříbro n. Mží 8, 21, 50.
Stutgart 18.
Stvolny 49.
Sušice 50.

Škrle 51.
Šlapanice 39.
Šlapanov 62.
Štitary 4, 7, 20.

Tábor 39.
Tachlovice 6.
Tachov 3, 51.
Teplá 51.
Teplice 20.
Tetín 1, 2.
Troja 12.
Trutnov 51.
Třebechovice 23.
Třeboň 26.
Třebová 27.
Třešovice 19.
Tugoště 45.
Turnov 51.
Tuškov 51.
Týn v Praze 13, 14.
Týnec 51.

Uherce 8.

Úhošťany 8.
Újezd, Újezdec 6, 15, 16.

Ústí 24, 41. — n. Labem 51. — n. Lužnicí 28, 51. — n. Orlicí 26.
Úterý 26.

Velenice 50.
Veleslavín 5, 8, 34.
Velvary 39.
Ves česká 46.
Vesce 21, 34.
Vídeň 38.
Viná 8.
Voděrady 7.
Vodňany 51.
Vraný 5.
Vratislava 32.
Vršovice 19.
Všehrdy 4.
Vyšehrad 1, 8, 10, 12, 13, 19.
Vyšší brod 18, 49, 50.
Warta 37.
Weckelsdorf 20.
Winterberk 27.
Wittingau 26.

Zásada 8.
Zbečno v. Smečno.
Zbraslav 33.
Zderaz 6.
Zvikov 27.

Žamberk 26.
Žatec 2, 8, 9, 10, 21, 29, 49, 51.
Žďáry 39.
Želunice 50.
Žernoseky 7.
Žichlice 8.
Žitava 26, 30, 32, 33, 46
Žitenice 8.
Žiželice 51.

OBSAH.

Na str.

I. O sídlech a živnostech v Čechách za řádů slovanských: . . . . 1—14

Hrady (urbes), původní jich spůsob i pozdější přestavování. Stavitelství v Čechách. Arabská zpráva o Praze 973. Dědiny rodové a jich zřízení. Spůsob vsí slovanských a německých. Újezdy. Lhoty. Rolnictví a řemesla a jiná zaměstnání ve vsech a v podhradích. Hosté. Židé, obchod s otroky, lichva, první jich vybíjení. Týn a ungelt v Praze. Obec německá v Praze, její zřízení, město Pražské.

II. Zakládaní vsí a měst německých . . . . . 15—43

Města vlaská a německá. Osazování polabských zemí slovanských. Osazování Němců v Čechách. Kterak byly vsi německé vysazovány. Úrok. Rychty, rychtáři. Vysazování starých vsí českých právem německým. Listinné stopy živobytí městského před Přemyslem Otakarem II. Hrady za Václava I. Proměny za Otakara II. Úmysl jeho šířiti svobodný stav městský. Odkud název „starý“ při městech. Vyhánění Čechů z podhradí. Dalemil o Přemyslovi. Forma listu na vysazení města u hradu. Rychnovy a jiná jména. Osazovatelé měst. Založení města Políček. Lány. Zdi městské. Měšťané němečtí. Rozložení a výstavnost měst. Rychty najímání. Práva městská. Knihy městské. Hospodářství polní. Lánů přeměřování. Vysazení Doks. Řemesla v městech. Čechové. Monopol. Dělení práce. Cestování. Obchod. Právo skladné. Roland. Pečeť městská. Hornictví. Něm. Brod. Města po zkáze braniborské. List Václava II. městům. Měst branný spolek proti šlechtě. Úvaha závěrečná. Úkol měst nyní.

III. Starší zprávy o městech a měšťanech některých (pořádkem abecedy) 43—51

IV. Přídavek: I. Privilegium Soběslava II. udělené Němcům v podhradí Pražském. II. Svobody a práva měšťanů N. Brodských . . . 52—63

Registřík místních jmen (jména osob při místech v textu najdeš).